

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

BLANKA RAKOVEC
MENTOR: RED. PROF. DR. BOGOMIL FERFILA

**VLOGA POLITIČNIH STRANK V SLOVENIJI
IN AVSTRIJI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, NOVEMBER 2002

KAZALO

UVOD	4
1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL	5
1.1. OPREDELITEV TEME IN CILJEV	5
1.2. TEMELJNE HIPOTEZE RAZISKOVANJA	7
1.3. UPORABLJENE METODE	8
2. POTEK ANALIZE	9
2.1. RAZISKOVANJE POLITIČNIH STRANK	9
2.2. TEORIJE O NASTANKU IN RAZVOJU POLITIČNIH STRANK	10
2.3. STRANKARSKI SISTEMI	12
2.4. RAZVRŠČANJE STRANK PO LEVO - - DESNEM KONTINUUMU	14
2.4.1. Strankarske družine	15
2.5. FINANCIRANJE STRANK	19
2.6. VOLILNI SISTEMI	22
3. REPUBLIKA SLOVENIJA	26
3.1. KRATKA ZGODOVINA SLOVENSKE POLITIKE	26
3.2. TEMELJNA NAČELA SLOVENSKE USTAVE	28
3.3. VOLILNI SISTEM V SLOVENIJI	31
3.4. POLITIČNE STRANKE	35
3.4.1. Financiranje političnih strank	40
3.5. DRŽAVNI ZBOR REPUBLIKE SLOVENIJE	41
3.6. DRŽAVNI SVET REPUBLIKE SLOVENIJE	49
4. ZVEZNA REPUBLIKA AVSTRIJA	51
4.1. KRATKA ZGODOVINA AVSTRIJSKE POLITIKE	51
4.2. TEMELJNA NAČELA AVSTRIJSKE USTAVE	54
4.3. VOLILNI SISTEM V AVSTRIJI	57
4.4. POLITIČNE STRANKE	59

4.4.1. Financiranje političnih strank	65
4.5. DRŽAVNI ZBOR ZVEZNE REPUBLIKE AVSTRIJE	66
4.6. ZVEZNI SVET ZVEZNE REPUBLIKE AVSTRIJE	70
5. PRIMERJAVA	72
6. REZULTATI	77
SKLEP	78
VIRI IN LITERATURA	79

UVOD

Tako kot je vsaka država enkratna po svoji obliki in reliefu, tako je enkratna tudi njena politična struktura. To pomeni, da niti en politični sistem ni identičen z drugim. Razlikujejo se lahko glede na stopnjo sodelovanja državljanov pri politični oblasti, obliko vladavine, obliko državne oblasti, teritorialno organiziranost in avtonomijo, obliko državne ureditve, ekonomsko razvitost, ustavo, število političnih strank in njihovo vlogo v političnih sistemih, glede na volitve, volilni sistem in zakonodajo ter ustavno razglašeno, razredno naravo.

Diplomsko delo obravnava slovenske in avstrijske politične stranke iz primerjalne perspektive. Primarne enote raziskovanja so politične stranke v Sloveniji in Avstriji, hkrati pa se raziskovanje dotika tudi drugih področij, ki so neposredno povezana s strankarskim sistemom in brez katerih bi ta težko deloval.

Diplomska naloga je sestavljena iz treh temeljnih tematskih sklopov. Prvi se nanaša na opredelitev teme in ciljev, uporabljeno metodologijo, teoretična izhodišča, razvoj političnih strank, vrste strankarskih sistemov, delovanje političnih strank, volilni sistem in financiranje političnih strank.

Drugi sklop je predstavitev političnih strank v Sloveniji in Avstriji. Njihova predstavitev in delovanje sta nujno odvisna od nekaterih temeljnih določnic političnega sistema, zato je v tem delu predstavljena tudi kratka zgodovina, ustava, volilni sistem, delovanje parlamenta v Sloveniji in Avstriji.

V tretjem sklopu pa je predstavljena primerjava političnih strank in njihova ureditev v Sloveniji in Avstriji ter rezultati oziroma potrditev zastavljenih hipotez.

1. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL

1.1. OPREDELITEV TEME IN CILJEV

Demokracijski politični sistem predstavlja temelj odprtosti države. Takšna država ima svobodne volitve, svobodno politično konkurenco, pluralistični sistem z opozicijo. Podlaga temu je svoboda tiska, združevanja, nadzor nad oblastjo.

Politične stranke so politične organizacije ljudi z enakim političnim prepričanjem, ki imajo naslednje temeljne značilnosti: osvojiti in obdržati oblast, samostojno ali v koaliciji; pridobivati javno podporo za svoj politični program z volitvami; stalna organiziranost (Hague, Harrop, 1992: 234).

Stranke delujejo kot posrednik med družbo in državo ter lahko vplivajo na odločanje zaradi moči, ki jo imajo v mehanizmu države. Na oblast praviloma pridejo na demokratičen način, z volitvami, in tako pridobijo sredstvo za uresničevanje svojega političnega programa.

Stranke, ki naj bi posredovale politične zamisli volivcev na državno raven, pogosto ustvarjajo politiko namesto njih, ne pa za njih. Vendar vpliv strank ni odvisen samo od njih samih, ampak tudi od družbenih dejavnikov in mehanizmov.

Kako izraziti je vpliv političnih strank na državne mehanizme, je odvisno predvsem od ustavne ureditve države in organizacije državne oblasti. V parlamentarnem in polpredsedniškem sistemu je ta vpliv seveda večji kot v predsedniškem, saj je večja tudi vloga strank.

V svoji diplomski nalogi se bom osredotočila predvsem na točko, kjer se države med seboj razlikujejo glede na število političnih strank in njihovo vlogo v političnih sistemih, se bom pa hkrati morala dotakniti tudi ostalih značilnosti, saj se med seboj dopolnjujejo in le celoten spekter klasifikacij lahko poda dejanski okvir sestave in delovanja političnega sistema države kot celote.

Kot sem že omenila, bom raziskovala vlogo političnih strank v Republiki Sloveniji in Zvezni republiki Avstriji. Obe državi sta parlamentarni demokraciji s parlamentarnim sistemom in obe imata večstrankarski sistem ter dvodomni parlament.

Glede na omenjeno sta si državi na prvi pogled precej podobni, vendar bo vsaka naslednja faza raziskovanja podala drugačne rezultate. Čeprav državi mejita druga na drugo, se število političnih strank in njihova vloga v političnih sistemih precej razlikujeta, kar je posledica različnega zgodovinskega razvoja in razvitosti omenjenih držav.

Cilj tega diplomskega dela je prikazati podobnosti in razlike med ureditvijo in delovanjem političnih strank v Sloveniji in Avstriji. Njihovo delovanje je odvisno od celotne državne ureditve, ustavnih načel, volilnega sistema, zgodovinskega razvoja. Zato je cilj naloge pregledati vse te značilnosti in ugotoviti, kako se dopolnjujejo oziroma odstopajo v raziskovanih državah.

1.2. TEMELJNE HIPOTEZE RAZISKOVANJA

V celotnem raziskovanju se bom opirala na naslednje hipoteze:

H1: Izbrani državi sta demokratični republiki z večstrankarskim sistemom ter dvodomnim parlamentom..

Ta raziskovalna hipoteza se potrди, in sicer najprej v delu, ki govori o temeljnih načelih slovenske ustave, potem v razdelku o političnih strankah v Republiki Sloveniji, ter v primerjalnem delu. Tudi v razdelku o avstrijski ustavi in njenih temeljnih načelih se hipoteza potrди. Razlika med obravnavanima državama je mogoče najbolj očitna v delu, ki govori o številu političnih strank v državnem zboru, saj je v Sloveniji zastopanih osem političnih strank, v Avstriji pa štiri. Ko naloga govori o dvodomnosti parlamentov, lahko ugotovimo, da Slovenija in Avstrija sicer imata dvodomni parlament, vendar avstrijska ustava raje kot o dveh domovih govori o dveh različnih predstavniških telesih.

H2: Politične stranke so pomemben oblikovalec zakonodaje v Republiki Sloveniji in Zvezni republiki Avstriji.

Tudi druga zastavljena raziskovalna hipoteza se v nalogi potrди, saj politične stranke, ki so zastopane v državnem zboru dejansko sooblikujejo zakonodajo v Sloveniji in Avstriji. To je najboljše razvidno v delu, ki govori o temeljnih načelih slovenske in avstrijske ustave. V Sloveniji zakone lahko predlaga vsak poslanec, v Avstriji pa najmanj pet poslancev državnega zbora. V Sloveniji zakone pripravljajo, proučujejo in oblikujejo delovna telesa, ki so sestavljena iz predstavnikov političnih strank, zastopanih v državnem zboru, kar je v nalogi predstavljeno v delu, ki govori o državnem zboru Republike Slovenije. V delu, kjer so predstavljene politične stranke v Avstriji, je zapisano, da se politične stranke med posameznimi volitvami povezujejo na ravni oblasti za nadzor nad zakonodajnimi telesi.

1.3. UPORABLJENE METODE

Cilj analize je pregled političnih sistemov izbranih držav ter število in pomen njihovih političnih strank. Analiziram, kako politične stranke znotraj izbranih držav delujejo glede na ustavno ureditev, torej pravni okvir delovanja političnih strank. Poleg tega raziskujem delovanje političnih strank na volitvah, v parlamentu, pri sestavi koalicij in vlad.

Diplomsko delo se glede uporabljene metodologije naslanja predvsem na metodo sekundarne analize, s pomočjo katere sem v svoje raziskovanje vnesla že obstoječe empirične podatke.

Raziskovala sem s pomočjo tehnike usmerjene primerjave političnih sistemov izbranih držav, predvsem njihovih političnih strank. Pri tem sem si pomagala tudi s statistično primerjavo kot eno od tehnik primerjalnega proučevanja.

2. POTEK ANALIZE

2.1. RAZISKOVANJE POLITIČNIH STRANK

Politološko raziskovanje političnih strank je eno najstarejših področij zanimanja moderne politične znanosti, saj spada med tista redka raziskovanja, v katerih so politologi lahko razvili relativno ekskluzivnost v razmerju do raziskovalnega zanimanja pravnikov in zgodovinarjev. Kljub stalnemu interesu pa lahko v obdobju od zadnjih desetletij devetnajstega stoletja do danes vendarle zaznamo značilna nihanja v proučevanju strank, vrednotni zavzetosti politologov raziskovalcev strank in pri izbiranju tematike ali vidikov raziskovanja (Krašovec, 2000: iii).

Zdi se, da raziskovalno zanimanje naraste predvsem takrat, ko se pomemben del družbe intenzivno spopade s katerim od problemov strankarstva.

Dosedanje raziskovanje političnih strank bi lahko razvrstili v štiri dele: ideologija, organizacija, razmerja med stranko in družbo (državljeni) ter razmerja med stranko in državo¹. Temeljne funkcije političnih strank so oblikovanje političnih mnenj in stališč, politizacija ljudstva ter vloga pri volitvah. So posredniki med ljudstvom in državo ter inštrument za omejevanje demokracije.

Politične stranke so vmesni člen med civilno družbo in državo ter njeno odločevalsko in politično-oblikovalsko ter vladno strukturo.

Temeljna razlika med političnimi strankami in drugimi civilnimi organizacijami je, da stranke zajemajo širše družbene interese, civilne asociacije pa ožje. "Politika je povzročila ne le številna združenja, ampak združenja velikih razsežnosti." (Tocqueville, 1990: II, 115–116).

¹Ideologije posameznih strank so proučevane na podlagi strankarskih političnih programov in izhodišč njihovih ideologov, z mednarodno primerjalnim raziskovanjem pa raziskovalci razkrivajo tudi skupne ideološke značilnosti strankarskih družin. Organizacijsko področje je tematsko bogatejše od ideološkega, vendar se ni bistveno razvilo po prvem valu raziskovalnega interesa. Panebianco tako ugotavlja, da se organizacijski pristop po Michelsu, Ostrogorskem, Webu in Duvergerju ni bistveno razvijal v vsebinskem in metodološkem smislu. V ta del politološkega raziskovanja spada predvsem proučevanje organizacijskega nastanka in razvoja političnih strank, opis zgodovinskih modelov strankarskega organiziranja, proučevanje strankarskega aparata, materialnih vidikov strankarskega delovanja, notranje demokracije v strankah, proučevanje članstva in vodstev političnih strank ter razmerij med članstvom in vodstvom ter raziskovanje razmerij med posameznimi deli strankarske elite. Pri proučevanju razmerja stranka – družba se najpogosteje raziskuje: socialna baza strank, družbene/ideološkopolične cepitve, odnos državljanov do strank in javnih politik strank, politični kapital, levodno uvrščanje volivcev, politično predstavništvo, volilna kampanja. Med področji, na katerih je raziskovanje zelo razvito, je tudi proučevanje razmerij stranka – država, saj obsega vrsto relativno avtonomnih področij raziskovanja (strankarski sistem, strankarsko tekmovanje in podobno). Tu naj omenimo predvsem naslednje tematike: posvetovalna politika, financiranje strank, klientilizem, korupcija (Krašovec, 2000: iv).

Strankarski sistem je temeljna značilnost demokratičnih političnih sistemov (Lane, Jan-Erik, Ersson, Svante: *Politics and society in Western Europe*, 4th edition, 1999).

Strankarstvo se je razvijalo postopoma. Najprej obstajajo posamezne politične elite, pozneje pa se pojavlja vedno več novih, najrazličnejših političnih strank.

2.2. TEORIJE O NASTANKU IN RAZVOJU POLITIČNIH STRANK

Politične stranke so organizacije, ki imajo vsaj dvojno vlogo. Na eni strani imajo socialno vlogo in so socialni akterji. Razvijajo strukturne povezave z družbo. Prek njih povezujejo volivce in simpatizerje, prek svoje mobilizacijske funkcije vključujejo državljane v politični sistem ter poskušajo predstavljati interese družbe v ustanovah, kjer se oblikujejo politike in druge odločitve (van Biezen, 1998). Na drugi strani so stranke institucionalni akterji. To pomeni, da izvajajo naloge, ki pripadajo vladnim in parlamentarnim akterjem, zlasti v smislu urejanja nasprotovanj interesov družbe, oblikovanja političnih ustanov, organiziranja parlamentarnega in vladnega življenja (van Biezen, 1998).

Podobno tej razdelitvi vlog bi lahko naredili še eno, in sicer delitev na centralne dele strank, ki imajo predvsem vlogo socialnih akterjev, in parlamentarne dele, ki so pristojni za izvajanje nalog strank kot institucionalnih akterjev. Vsaka razdelitev akterjev in organizacij na več posameznih delov nas nujno pripelje do vzpostavitve medsebojnih odnosov med temi deli, ki so redko uravnoteženi. Večinoma nastopa težnja k prevladi nekaterih posameznih delov.

Vsekakor pa se odnosi med njimi v daljših časovnih razdobjih spreminjajo in postajajo vse bolj zapleteni. Tudi pri političnih strankah je tako (Krašovec, 2000: 15).

Kljub temu da je vsaka stranka, zgodovinsko gledano, nastala po svojem unikatnem modelu, je mogoče najti nekatere skupne skupne točke in oblikovati nekaj modelov (Panebianco, 1989). Najpogosteje se omenjata Duvergerjev in Panebiancov model.

Duverger (1951, 1967) je razlikoval med interno (parlamentarno) in eksterno oblikovanimi strankami oziroma med strankami, ki so jih oblikovale že obstoječe parlamentarne elite, in strankami, ki so jih še pred vstopom v parlament oblikovale "nepolitične" skupine državljanov. Tako naj bi stranke, ki imajo izvore svojega nastanka v parlamentu, tradicionalno podelile večjo moč in vpliv na oblikovanje politik parlamentarnim delom svojih strank. Po drugi strani pa predpostavlja, da bodo eksterno oblikovane stranke podelile večjo moč in vpliv centralnim delom strank. Tipične predstavnice prve skupine strank so evropske konzervativne in večinoma tudi liberalne stranke, medtem ko so socialistične stranke predstavnice drugega modela razvoja.

Panbianco (1989: 50) je Duvergerjev model oblikovanja strank označil za le delno ustreznega, saj z njegovo pomočjo ni mogoče razložiti razlik med strankami, ki so se oblikovale v parlamentu. Parlamentarni izvor strank po Panbiancovem mnenju omogoča več različnih rezultatov. Enako velja za eksterno oblikovane stranke. Zato naj bi bilo ustrežnejše razlikovanje med tremi modeli organizacijskega razvoja, ki jih kratko opiše. Prvi model je razvoj strank po metodi teritorialne penetracije, ki se zgodi, ko center nadzoruje, pospešuje ali usmerja razvoj periferije (na primer oblikovanje lokalnih in drugih vmesnih strankarskih organizacij). Drugi model je teritorialna difuzija, do katere pripelje spontani razvoj, ko lokalne elite oblikujejo strankarske organizacije in se te šele pozneje vključijo v nacionalno organizacijo. Tretja možnost je kombinacija obeh modelov.

2.3. STRANKARSKI SISTEMI

Različni avtorji so različno razvrščali strankarske sisteme. Sartori je opredelil relevantne stranke². To pomeni, da pri preučevanju strankarskih sistemov in njihovi uvrstitvi v strankarsko arena ne vključimo vseh strank, ampak le nekaj, in te predstavljajo relevantne stranke (Sartori, 1976: 7). Kriteriji relevantnosti strank pa so: število glasov na volitvah, kar pomeni delež sedežev v parlamentu, drugi kriterij je vladni potencial. Tu gre za vprašanje, ali se je stranka pripravljena povezovati v koalicije. Tretji kriterij je izsiljevalski potencial, ki vpliva na ravnanje drugih strank v areni (Sartori, 1976: 7).

Naslednji avtorji so opredelili velikost strank. Blondel določa velikost strank na podlagi sedežev, ki jih dobijo na volitvah. Loči majhne stranke, ki na volitvah dobijo od deset do petnajst odstotkov sedežev, srednje stranke z dvajset do štirideset odstotki sedežev ter velike stranke, ki zasedejo nad štirideset odstotkov sedežev parlamenta (Blondel, Jean (1978): *Political Parties: A Genuine Case for Discontent*. Wildwood House, London).

Duverger³ loči med enostrankarskimi in večstrankarskimi sistemi. Pri tem upošteva predvsem število strank, velikost in podporo strank na volitvah.

Pozneje, po tretjem valu demokracije, so se vključevale dodatne variable, predvsem značilnosti ideologij, okolja. Tako je Sartori najprej opredelil enostrankarske sisteme (Sartori, 1976: 221). Pri tem je ločeval med monopolom, kjer je dominantna ena stranka, ki vzdržuje oblast, hegemonskim sistemom, kjer je na oblasti ena stranka in formalno sicer dopušča druge stranke, čeprav dejansko ne morejo sodelovati. Izpeljana možnost je še predominantni enostrankarski sistem, ki ga deloma lahko uvrstimo v enostrankarski, deloma v večstrankarski sistem. Samo ena stranka, ki je dovolj velika, ima realno možnost priti na oblast, čeprav je aktivnih veliko političnih strank.

Kadar gre za primer, da na več zaporednih volitvah večino glasov dobi ena stranka, ima sistem vse značilnosti enostrankarskega sistema, če pa gre le za prehodno obdobje, govorimo o večstrankarskem sistemu (Sartori, 1976: 223).

²Kriterij za relevantnost političnih strank: potrebnost neke stranke za oblikovanje vladnih koalicij, izsiljevalski potencial neke stranke, ki ga praviloma lahko izvajamo iz njene velikosti. To pomeni, da je neka stranka relevantna, če njen obstoj vpliva na taktiko medstrankarske konkurence, še posebno, če je ta stranka zmožna spreminjati smer medstrankarske konkurence (iz centripetalne v centrifugalno in obratno) (Sartori, 1976: 7).

³Duverger, Maurice (1990): *Caucus and Branch, Cadre Parties and Mass Parties*. V: Peter Mair (ur.): *The West European Party System*. Oxford University Press, 37–49.

Nadalje Sartori raziskuje tekmovalne strankarske sisteme (Sartori, 1976: 131). Najprej opredeli dvostrankarski sistem, kjer je bistveno tekmovalje med dvema političnima strankama. Obe imata realno možnost priti na oblast, skušata pridobiti večino. Ena stranka lahko zmaga na več zaporednih volitvah, kar dolgoročno lahko vodi v enostrankarstvo. Bistvo demokracije je realna možnost, da pride do zamenjave oblasti.

Naslednji sistem je polarizirani pluralizem (Sartori, 1976: 133). Tu nastopa veliko število strank, več kot šest, sedem. Nobena ni posebno velika. Gre predvsem za ideološko polarizacijo staro-novo. Sistem je centrifugalen, kar pomeni, da se težko uskladi, je fragmentiran. Obstaja neodgovorna opozicija, torej stranke, ki vedo, da ne morejo priti na oblast, zato obljublajo več, kot je realno.

Zmerni pluralizem je sistem, v katerem ne nastopa več kot pet, šest strank (Sartori, 1976: 131). To je značilnost, po kateri se najbolj loči od polariziranega pluralizma. Med strankami ni več ideološke distance, mogočih je več koalicij, tekmovalnost ni izrazita. Sistem je centripetalen, težnja po soglasju je izražena, gre za manj nasprotovanj, ni antisistemskih pritiskov.

V tekmovalnem strankarskem sistemu s predominantno stranko sicer gre za tekmovalje, čeprav realno ni možnosti, da druga stranka pride na oblast. Vzpostavi se določeno ravnotežje moči, ki pa se hitro lahko poruši (Sartori, 1976: 193).

Atomizirani večstrankarski sistem predstavlja neko fazo v razvoju, ko v areni za oblast tekmuje ogromno organizacij (Slovenija od jeseni 1989 do prvih volitev 1990, ko je nastopalo 120 političnih strank).

Vse te značilnosti se razlikujejo od države do države, saj sta temeljna pogoja za katerikoli sistem določen zgodovinski razvoj in razvoj dogodkov, ki zaznamujejo prehod držav v sodobne demokratične sisteme.

2.4. RAZVRŠČANJE STRANK PO LEVO-DESNEM KONTINUUMU

Pomemben faktor v demokratičnih državah za opredeljevanje političnih strank je tudi razvrščanje po levo-desnem kontinuumu. Isto stranko namreč lahko po različnih kriterijih in v različnih časovnih točkah razvrstimo po levo-desnem kontinuumu.

S tem problemom sta se največ ukvarjala Lane in Ersson⁴. Kot najpomembnejše kriterije razvrstitve sta podala vmešavanje države na trg, državo blaginje, socialno enakost, dovzetnost za spremembe oziroma prilagoditev sistemu, odnos cerkev – država, vrednote stranke.

Levo v evropskem smislu pomeni predvsem opredeljevanje za socialno enakost, zavzemanje za javno lastnino, za solidarno prerazporeditev lastnine, v političnem smislu pa za več sodelovanja državljanov na primer na referendumih, za odločanje, delavsko udeležbo.

Desno v evropskem smislu predstavlja zavzemanje za manjše sodelovanje državljanov, netolerantnost do drugih, drugačnih, tujcev, beguncev, socialno neenakost, zasebno lastnino (Lane, Ersson, 1999: 88).

2.4.1. Strankarske družine

⁴Lane, Jan-Erik, Ersson, Svante (1999): *Politics and Society in Western Europe*, 4th edition, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Glede na to, kako so stranke razvršene na levo-desnem spektru, jih lahko uvrstimo v različne strankarske družine. Znotraj družin prihaja do sprememb skozi čas. Skoraj v vseh političnih arenah se pojavljajo konzervativne in liberalne strankarske družine. Število strankarskih družin se spreminja od države do države ter tudi iz leta v leto v istih državah.

Temeljni kriteriji razvrščanja strank v strankarske družine so ime, program, ciljne skupine, zgodovinska tradicija, mednarodni odnosi, socialna podpora strank, karizmatičnost vodij, tip organizacije, socialno in kulturno delovanje.

Lane in Ersson sta predstavila temeljne značilnosti posameznih strankarskih družin⁵.

Liberalne stranke najdemo skoraj v vseh strankarskih sistemih v zahodni Evropi (Lane, Ersson, 1999: 83). Leta 1812 se je izraz pojavil prvič, in sicer "liberales", kar pomeni konstitucionaliste v španskem kortesu⁶. Leta 1815 se beseda "liberal" pojavi med uporom v Angliji, in sicer za označevanje konceptov svobode. Večina liberalnih strank sledi načelom socialnega liberalizma (Lane, Ersson, 1999: 84).

V liberalni državi je obseg dejavnosti državnega aparata majhen, v načelu je vse predano družbi, s katero se enači privatna iniciativa meščanstva, dovolj močnega, da ohranja svoj položaj nasproti drugim razredom in slojem (Leksikon Cankarjeve založbe, Družboslovje, 1986: 158).

Konzervativne stranke so se običajno pojavile kot reakcija na francoski revolucionarizem, ki zagovarja liberalna načela. Predstavljajo podporo staremu, fevdalnemu sistemu (Lane, Ersson, 1999: 84). Poudarjajo načelo avtoritete, nasprotujejo idejam buržoazne revolucije. Te stranke predvsem predstavljajo ideologijo, ki meri na družbeno ohranjajoče sile in se upira razvojnim, zlasti pa revolucionarnim težnjam in se zoper njih bojuje (Leksikon Cankarjeve založbe, Družboslovje, 1986: 148).

Naslednja skupina so krščanskodemokratske stranke. Zavzemajo se za srednjo pot med kapitalizmom in socializmom. V teh strankah so se združevali prizadeti verniki, ki so bili

⁵Lane, Jan-Erik in Ersson, Svante (1999): *Politics and society in Western Europe*, Fourth edition, London, Thousand Oaks, New Delhi, 79.

⁶Cortes je ljudsko predstavništvo v Španiji, skupščina (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 162).

razočarani nad liberalnimi idejami. Predstavljajo ideologijo papeške enciklike⁷. Šele po drugi svetovni vojni se pojavljajo množične krščanskodemokratske stranke, prej je bila namreč ideja Cerkve preganjana. Zavzemajo se za osnovne krščanske vrednote in moralo ter za socialno tradicijo, ki predstavlja predvsem pomoč šibkejšim. Stranke predstavljajo organizirano politično gibanje, ki se zavzema za vzpostavitev demokratične družbe na načelih krščanske vere in Katoliške cerkve (Leksikon Cankarjeve založbe, Družboslovje, 1986: 154).

Vse do sedaj predstavljene strankarske družine so desno usmerjene. Najbolj desno se uvrščajo ekstremno desne stranke.

Ekstremno desne stranke predstavljajo organizacije, deljene po celicah. Veliko se ukvarjajo s spodbujanjem mladine k sodelovanju, zlasti v krizah. Socialno podporo tem strankam predstavljajo mladi brez perspektive, starejši, ki so ohranili to miselnost kot vrednoto, na splošno pa pripadniki izhajajo iz vseh družbenih slojev. Ideologija ekstremno desnih strank je močno vezana na fašistično. To se izraža predvsem v elementih rasizma in antisemitizma, ki ga obe zagovarjata. (Lane, Ersson, 1999: 86).

Ekstremno desne stranke se delijo na stare ekstremno desne in nove ekstremno desne stranke. Stare so predvsem povezane s fašizmom. Oboje najdemo še danes, in sicer v Italiji (MSI⁸, Movimento Sociale Italiano), nove pa najdemo v Veliki Britaniji (Nacionalna fronta, NF) ter v Franciji (Nacionalna fronta, FN). Ideologija desnice ni konsistentna, zato se stare in nove ekstremno desne stranke tudi razhajajo (Lane, Ersson, 1999: 87).

Nasproti desnim strankarskim družinam so se razvile levo orientirane. Mednje najprej uvrščamo socialistične stranke. Izvorno so to delavske stranke, ki predstavljajo delavce, srednji sloj. Nastale so pozneje kot liberalne in konzervativne.

Razlika je predvsem v tem, da so te stranke nastale zunaj parlamenta⁹. Delavci so se organizirali s pomočjo sindikatov.

⁷Papeževa okrožnica ali poslanica o verskih, moralnih ali kakih drugih važnih vprašanjih, namenjena škofom in vernikom vsega sveta (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 253).

⁸Italijansko družbeno gibanje kot neonacistična stranka, ki je legitimna še danes (Sassoon, Donald: Contemporary Italy, Economy, Society and Politics since 1945, 2nd edition, 1997).

So podpornice redistributivne politike, kar v praksi pomeni jemati bogatim in dajati revnim. Zavzemajo se za večjo vlogo državljanov v procesu odločanja, širjenje volilne pravice, povezovanje družbe in države, podpirajo oblike neposredne demokracije¹⁰. V devetdesetih letih se pokaže odmik od tradicionalnih vrednot. Socialdemokratske stranke se razlikujejo med seboj v različnih državah ter se pogosto spreminjajo skozi čas, predvsem zaradi pridobivanja volivcev. Socialistične stranke so najbolj prepoznavne po tem, da temeljijo na tradiciji, strankarskih programih in mednarodnih povezovanjih. Vse socialistične stranke so včlanjene v Socialistično internacionalo, katere člane lahko najdemo po vsej zahodni Evropi (Lane, Ersson, 1999: 81).

Komunistične stranke so še bolj leve od socialdemokratskih, predvsem glede metod delovanja in odnosa do sistema. Zavzemajo se za spremembo političnega sistema, za revolucijo, družbeno lastnino, so zelo antiklerikalne. V novejšem času je zaznati tendenco po odpovedi revolucionarnosti in antiklerikalnosti. Vse komunistične stranke v zahodni Evropi izhajajo iz časa nastanka Kominterne leta 1919. Razpad socialističnih držav v vzhodni Evropi je močno vplival na komunistične stranke v zahodni Evropi (Lane, Ersson, 1999: 82).

Agrarne stranke so nastale v 19. stoletju. Predstavljajo jih stanovske organizacije, ki zastopajo kmete. Gre predvsem za interese podeželja, pojavljajo pa se večinoma v državah, kjer ni bilo strank, ki bi jim uspelo zajeti interese kmeta. Dandanes bi najbrž težko našli ruralno oziroma agrarno politično stranko, ki se zavzema samo za agrarne interese in ki jo podpirajo le kmečki oziroma podeželjski volivci. Te stranke se namreč vse bolj povezujejo z liberalnimi strankami (Lane, Ersson, 1999: 81).

Regionalne in etnične stranke nastanejo zaradi političnega boja manjšin za večje pravice. Razvile so se predvsem zaradi ščitenja interesov skupin, ki jih predstavljajo (Lane, Ersson, 1999: 80).

⁹Interne stranke nastanejo znotraj parlamenta, kadar imajo podobna stališča, ob novih volitvah nastopajo kot stranka (liberalne, konservativne stranke). Eksterne politične stranke nastanejo zunaj parlamenta, gre za različne stranke, ki predstavljajo izziv vladajočim (socialistične stranke) (Duverger).

¹⁰Ljudstvo naj samo sprejema določene odločitve. To se navadno dogaja na zborih, referendumih ali v drugih oblikah osebnega izjavljanja. Ljudstvo je razglašeno za nosilca oblasti in samo neposredno izvršuje oblast in

Najmlajše so ekološke stranke, ki se pojavijo konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let. Zavzemajo se za postmoderne vrednote. To so stranke, ki v svojih programih izhajajo iz skrbi za okolje. Boriijo se proti globalizaciji ter preveliki ekonomski rasti (Lane, Ersson, 1999: 87).

Lane in Ersson razlikujeta med strukturalnimi in nestrukturalnimi političnimi strankami. Med prve uvrščata etnične, agrarne, verske in razredno usmerjene stranke, kot so socialistične in komunistične, lahko pa sem uvrstimo tudi nekatere so bolj razredno usmerjene konzervativne stranke. Nestrukturalne stranke so predvsem liberalne, konzervativne, okoljevarstvene, populistične in ekstremno desne stranke (Lane, Ersson, 1999: 80–88).

2.5. FINANCIRANJE STRANK

upravlja druge družbene zadeve. Včasih se te oblike uporabljajo za naknadno potrjevanje oziroma zavrnitev neke odločitve, ki jo je že sprejel državni organ (Leksikon Cankarjeve založbe, Družboslovje, 1986: 189).

Financiranje političnih strank je eno najbolj spornih točk njihovega delovanja in se pogosto kaže v različnih političnih aferah. Praviloma je sicer pravno urejeno, vendar način in obseg nista nikjer do konca natančno razjasnjena, zato se tudi zakonodaja na tem področju pogosto spreminja. Zakonska ureditev financiranja političnih strank se največkrat giblje v okviru splošne zakonske ureditve političnih strank, včasih pa v volilni zakonodaji ali tudi v posebnem zakonu (Grad, 1996: 299).

V evropskih političnih strankah se do druge svetovne vojne največkrat sprejemajo donacije. Pozneje ko so nastale delavske stranke, je bila pomemben vir financiranja članarina, ki so jo plačevali člani stranke, pa tudi prispevki za volilne sklade. Potem so se začeli uporabljati drugi viri, zlasti sredstva podjetij, sindikatov ter dohodek od podjetij, ki jih imajo same stranke. Pri tem so posebno problematični prispevki posameznikov in podjetij, ker je stranka prisiljena upoštevati interese darovalcev, zaradi česar izgublja svojo politično samostojnost. Zato je v nekaterih državah zakonsko omejena višina takih prispevkov (Grad, 1996: 300).

V mnogih državah del sredstev za financiranje zagotavlja tudi država. V enostrankarskih sistemih je državno financiranje daleč najpomembnejši del. Financiranje s strani države je sicer mlajšega datuma. Začelo se je v Nemčiji, leta 1956, in sicer tako, da je bila vsota odvisna od strankinih mest v parlamentu. Financiranje je namenjeno volilni kampanji. Pozneje je bilo financiranje delovanja političnih strank uvedeno v večini evropskih držav. Ponekod stranka dobiva sredstva, ki ji jih morajo odvajati njeni poslanci iz svojih poslanskih dohodkov, pa tudi drugi plačani nosilci javnih funkcij (Grad, 1996: 300).

Viri so nujno potrebni elementi uspešnega delovanja. Zato lahko rečemo, da ima tisti (posameznik, del organizacije, organizacija), ki vire zagotavlja, poseduje in/ali odloča o njihovi porazdelitvi, možnost vplivanja na uspešno delovanje drugih posameznikov ali organizacij. Po Marchešem in Olsnovem¹¹ mnenju si lahko omenjeni subjekt prek možnosti vplivanja na uspešno delovanje drugih subjektov in organizacij zagotovi nadzor in prevlado nad njimi (Krašovec, 2000: 130).

¹¹March, G. James in Olsen, P. Johan (1989): *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. The Free Press, New York, London.

Vprašanje finančnih virov političnih strank je zelo obširno in relativno zakrito očem javnosti, vsekakor pa zelo pomembno. Strankam namreč omogočajo pridobitev drugih virov, ki so nujno potrebni za njihovo uspešno delovanje.

Stranke so v svojem razvoju oblikovale različne načine pridobivanja in porazdeljevanja denarja. Predvsem pomembni so trije načini, ki so uveljavljeni še danes, čeprav v drugačnih medsebojnih razmerjih kot včasih.

a) Prispevki fizičnih in pravnih oseb

To financiranje je prevladovalo predvsem na začetku razvoja političnih strank. Najprej so se uveljavili prispevki bogatih in vplivnih posameznikov. Ti so si tako zagotavljali politični vpliv, celo moč v strankah in posredno tudi v družbi. Ker je bilo delovanje strank precej odvisno od njihovih finančnih prispevkov, so si tako zagotavljali vpliv na oblikovanje strankine politike. V tem pogledu je imel denar instrumentalno vlogo (Alexander, 1989: 10). Opisani način financiranja strank je bil predvsem značilnost konzervativnih in liberalnih kadrovskih¹² strank.

Sčasoma so se uveljavili še prispevki pravnih oseb. To se je zgodilo, ko so se prispevki fizičnih oseb in članarine izkazali za nezadostne, tako da so stranke začele pridobivati finančna sredstva od večjih podjetij in skupin posameznikov, ki so imeli določen interes prispevati večja finančna sredstva v strankarske blagajne (Mendilow, 1992: 91). Večji prispevki posameznikov in podjetij so bili velikokrat zaznani predvsem kot poskus vplivanja na politične stranke. Nekatere države so, da bi zmanjšale možnost vpliva fizičnih in pravnih

¹²Tipi političnih strank: stranke caucusa in branžne stranke (stranke caucusa so majhne stranke z omejenim številom članov (stranke zaprtega tipa), nastale so v parlamentu, zanje je značilna velika stopnja decentralizacije, branžne stranke so nastale zunaj parlamenta, so manj decentralizirane, imajo močno organizacijo in skušajo pridobiti čim več članov), kadrovske stranke (nimajo uveljavljenega sistema rednega plačevanja prispevkov stranki, torej so s tega vidika stranke brez članstva, v predvolilnih tekmah imajo prednost kandidati, ki imajo v družbi vpliv, znano ime, so politično izobraženi in imajo zasebne donatorje, najpomembnejša je tako kakovost članov, ti so v stranke povezani prek relativno ohlapne organizacijske mreže, glavni vir financiranja je pogosto kandidat sam), množične stranke (nastale so po razširitvi demokratičnih pravic, ki so vključevale tudi možnost politične udeležbe širšega dela družbe in ne več le ozkega dela, ki je oblikovalo zaledje kadrovskih strank, poudarjajo številčnost članstva, stranke svoje člane politično izobražujejo in od njih pobirajo članarino, delujejo skozi kolektivno akcijo svojih članov), ljudske stranke (catch-all stranke, nov tip strank, posrednik med različnimi neodvisnimi družbenimi skupinami in državo, usmeritev na probleme, za katere je malo možnosti, da bi povzročili razdor v družbi, gre za korenito zmanjšanje vpliva ideologije, povečanje vloge voditeljev, zmanjšanje vloge posameznega člana, zmanjšanje poudarjanja razredne povezave ali povezave z določenim družbenim razredom in klientelo), kartelne stranke (upadanje števila članov, dostopnih virov, naraščanje stroškov strank, kar je povzročilo iskanje novega vira, razvoj državnega financiranja strank, postanejo del države, zanemarjajo vlogo socialnega akterja, opravljajo le institucionalno vlogo, postavljajo ovire drugim strankam za pridobitev virov). (Krašovec, 2000: 5).

oseb, ki so zmožne prispevati večja finančna sredstva, višino teh prispevkov zakonsko omejile.

b) Članarine in prispevki članov

Financiranje strank s pomočjo članarin so dejansko prve uvedle socialistične/socialdemokratske množične stranke. Že naziv pove, da je bila njihova značilnost množično članstvo, ki je bilo pomembno tudi zato, ker je bilo največji vir finančnih sredstev. Kljub temu članarine in nizki prispevki članov niso bili edini finančni viri omenjenega tipa strank. Množične stranke so se financirale še s prispevki fizičnih in pravnih oseb, ki pa so bili prav tako relativno nizki. S tako razpršenim financiranjem so množične stranke povečale možnosti večje neodvisnosti sebe in svojih kandidatov. Z uveljavitvijo javnofinančnih subvencij se je finančna pomembnost članarin in manjših prispevkov članov zmanjšala (Mendilow, 1992: 101). Razloga za to sta bila predvsem dva: članarine in manjši prispevki članov so le manjši del potrebnega denarja, poleg tega pa zbiranje manjših finančnih sredstev od večjega števila ljudi zahteva več prizadevanj in organizacije kot zbiranje večjih finančnih sredstev pri manjšem številu virov (Mendilow, 1992: 101).

Uveljavlja pa se nova vrsta članskih prispevkov. To so tako imenovani strankarski davki, ki jih v obliki mesečnih finančnih prispevkov v strankarske blagajne vplačujejo poslanci in ministri¹³.

c) Javnofinančne subvencije

Načelo javnega (državnega) financiranja strank, kandidatov na volitvah ali volilnih kampanj je uveljavljeno v velikem številu demokratičnih držav (Alexander, 1989: 12). Začetki uvajanja javnofinančnih subvencij segajo v leto 1954, ko je Kostarika kot prva država na svetu uvedla tak način financiranja strank (Alexander, 1989: 12). Do sredine šestdesetih let se ji je v tem pridružilo še nekaj evropskih držav (Nemčija, Avstrija, Švedska, Francija) (Krašovec, 2000: 132).

¹³Strankarski davki, plačani iz proračunskih plač poslancev in ministrov, so dejansko oblika posrednega javnega financiranja strank.

2.6. VOLILNI SISTEMI

Volitve so v sodobnem pojmovanju demokracije eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in nujen pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov, zlasti predstavniškega telesa. Zato so demokratične volitve tudi nujne za vzpostavitev in ohranitev sodobne pravne države. Volivcem omogočajo neposreden vpliv na sestavo parlamenta, s tem pa tudi vpliv na odločitve, ki jih ta sprejema. Volitve dajejo predstavniškemu telesu legitimnost izvajanja oblasti (Grad, 1996: 255).

Volilni sistem je mogoče v najširšem pomenu opredeliti kot skup pravnih pravil, ki urejajo volitve ali kot skup volilnih načel ter sredstev za njihovo uresničevanje, ki so pravno urejena. Podrobneje pa bi lahko volilni sistem opredelili kot vsoto vseh pravic in obveznosti ter ukrepov in postopkov, določenih s predpisi neke države, ki se nanašajo na volitve (Grad, 1996: 255).

Volilna pravica predstavlja pravico voliti predstavnike (aktivna volilna pravica) in biti voljen (pasivna volilna pravica). Ločimo med splošno volilno pravico, ki pripada vsem polnoletnim državljanom, ne glede na spol, z različnimi cenzusi omejeno volilno pravico¹⁴, enako volilno pravico, kjer ima vsak oddan glas enako vrednost, ter neenako volilno pravico, kjer so volivci razdeljeni v več volilnih razredov po socialni razslojenosti, tako da dobijo v socialni hierarhiji višje stoječi, a manj številni volivci več predstavnikov kot nižje stoječi, a številnejši volivci (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 1127).

Za sodobne volilne sisteme so značilna nekatera načela, ki so nujen pogoj za demokratično vsebino volitev in jih lahko štejemo za splošne civilizacijske pridobitve. To so splošna in enaka volilna pravica, neposredna volilna pravica, svobodna volilna pravica in tajnost glasovanja. Od uresničevanja teh načel je odvisna tudi stopnja demokratičnosti volitev, zlasti, ali predstavniško telo res predstavlja ljudstvo kot celoto. Ta načela so tako pomembna, da so

¹⁴Volilna pravica je lahko omejena glede na premoženje, izobrazbo, dolgotrajnejše bivanje (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 1127).

praviloma določena že v ustavi, razčlenjena pa z volilno zakonodajo in drugimi predpisi (Grad, 1996: 257).

Volilne enote so območja, na katera se pred volitvami razdeli celotno območje izvajanja volitev. Oblikovanje volilnih enot je eno temeljnih vprašanj volilne tehnike in organizacije volitev, ima pa tudi izredno pomembne vsebinske vidike. Z oblikovanjem volilnih enot se namreč celotno volilno telo, ki voli člane predstavniškega telesa, razdeli v manjše, teritorialno omejene dele (Grad, 1996: 260).

Razdelitev mandatov se šteje za volilni sistem v ožjem smislu in je gotovo eden najpomembnejših elementov volilnega sistema. Razdelitev mandatov je vsekakor odvisna od izida glasovanja, torej od glasov, ki so jih volivci dodelili posamičnim kandidatom oziroma listam kandidatov (Grad, 1996: 261).

V sodobnem večstrankarskem sistemu je vprašanje večine, ki je potrebna za izvolitev, pomembno predvsem zaradi načina razdelitve poslanskih mest med kandidati posameznih političnih strank. Glede na to sta se razvila in uveljavila v dosedanjem razvoju volilnih sistemov v svetu zlasti dva temeljna sistema razdelitve mandatov: večinski in proporcionalni (Grad, 1996: 261).

Za večinski sistem razdelitve mandatov je značilno, da se o kandidatih na volitvah odloča z večino, torej tako kot je običajno pri večini načinov demokratičnega odločanja. Pri tem sta znani dve osnovni različici. Večina je lahko absolutna, nadpolovična, ali pa relativna. V prvem primeru je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil več kot polovico glasov volivcev¹⁵, v drugem pa tisti kandidat, ki je dobil več glasov od drugih kandidatov¹⁶.

¹⁵Po sistemu absolutne večine je kandidat izvoljen samo, če uživa podporo večine volivcev v volilni enoti. Ker pa se v praksi glasovi volivcev navadno bolj ali manj razdelijo med kandidate, se le redko zgodi, da je izvoljen kateri od kandidatov. Vendar pa pri ponovnem glasovanju ni mogoče zahtevati enakih pogojev za izvolitev, ker bi se sicer volitve, če bi volivci vztrajali pri svoji izbiri, lahko ponavljale v nedogled. Zato je treba pri naslednjem glasovanju omiliti pogoje za izvolitev. Pri tem sta v rabi dve možnosti: ali v naslednjem krogu ponovijo volitve samo med dvema kandidatom ali v naslednjem krogu zadošča že relativna večina (Grad, 1996: 262).

¹⁶Po sistemu relativne večine je med vsemi kandidati, ki kandidirajo v volilni enoti, izvoljen kandidat oziroma kandidati, ki so dobili največ glasov v volilni enoti. Ta sistem se uporablja tako v volilni enoti, v kateri se voli samo en poslanec, kot tudi v volilni enoti, v kateri se voli več poslancev. Sedaj se ta sistem uporablja izključno samo za volitve v volilnih enotah z enim poslanskim sedežem. To pomeni, da je pogoj za izvolitev med različnimi kandidati relativna večina, torej večina v razmerju do drugih kandidatov (Grad, 1996: 262).

Proporcionalni sistem, za razliko od večinskega, izhaja iz načela, da morajo dodeljeni predstavniški mandati ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. Mandati morajo torej biti razdeljeni med kandidate oziroma med liste kandidatov tako, da so sorazmerni s podporo, ki jim jo dajo posamezne skupine volivcev na volitvah, kar naj bi zagotavljalo tudi, da so različni politični interesi oziroma stranke, ki jih predstavljajo, ustrezno predstavljeni v parlamentu (Grad, 1996: 262).

Proporcionalni sistem je zelo razširjen po svetu, še posebno v deželah celinske Evrope. Pojavlja se v različnih oblikah in kombinacijah (Grad, 1996: 263).

Med najbolj enostavnimi oblikami proporcionalnega sistema je delitev mandatov po sistemu volilnih količnikov in se po svojem utemeljitelju imenuje Harejev sistem. Volilni količnik je število glasov, ki je potrebno za izvolitev enega poslanca v volilni enoti. Izračuna se tako, da se vsota vseh oddanih glasov v volilni enoti deli s številom poslancev, ki se volijo v volilni enoti. Če se v volilni enoti voli pet poslancev, oddanih pa je bilo 10.000 glasov, zadošča za izvolitev enega poslanca 2000 glasov. Po tem sistemu se vsaki listi kandidatov oziroma politični stranki, ki je vložila listo, dodeli toliko mandatov, kolikokrat je volilni količnik vsebovan v številu glasov, ki jih je dobila v volilni enoti. Vendar po tem sistemu v praksi ni mogoče razdeliti vseh mandatov. Ker liste dobijo na volitvah takšne deleže glasov, ki se razlikujejo od volilnega količnika, vse skupaj ne dosežejo toliko količnikov, kolikor je sedežev v volilni enoti. Zato je pri tem sistemu nujno treba uporabiti še neko dodatno pravilo. Največkrat se uporablja pravilo največjega ostanka, po katerem se preostali mandati dodelijo tistim listam, ki so imele pri delitvi po volilnem količniku največje ostanke glasov, kar pa ne zagotavlja dovolj visoke stopnje proporcionalnosti (Grad, 1996: 263).

Bistveno večjo stopnjo sorazmernosti delitve mandatov kot Harejev sistem zagotavlja t. i. d'Hondtov sistem ali pravilo največjega povprečja, ki se zelo široko uporablja zlasti v celinski Evropi. Tudi ta sistem ni čisto proporcionalen, ker nekoliko favorizira večje stranke. Po tem sistemu se ne uporablja volilnega količnika, temveč se izračuna absolutno število glasov, ki so jih dobile posamezne liste kandidatov v volilni enoti. Število glasov vsake volilne liste se deli najprej z 1, nato z 2, 3 itd., do števila mandatov, ki se delijo v volilni enoti. Med vsemi tako

dobljenimi rezultati znotraj vseh list se izloči toliko največjih števil, kolikor je treba razdeliti mandatov. Ta števila se razporedijo po velikosti in mandati se dodelijo tistim listam, ki vsebujejo najvišja števila po vrstnem redu, kot so vsebovana v njihovem seštevku glasov (Grad, 1996: 264).

Oba temeljna sistema delitve mandatov po proporcionalnem načelu – Harejev in d'Hontov sistem – je mogoče tudi kombinirati. Mandati se lahko delijo po d'Hontovem sistemu, vendar samo med tiste liste kandidatov, ki so v volilnih enotah dosegle Harejev količnik, kar pomeni zelo močan element večinske razdelitve mandatov v sicer proporcionalnem sistemu. V zadnjem času je dokaj pogosta kombinacija s pomočjo dveh ali celo več delitev mandatov, in sicer na ravni volilne enote in na ravni vse države. Pri tem se mandati v volilni enoti navadno delijo s pomočjo Harejevega ali podobnega volilnega količnika, nerazdeljeni mandati pa se razdelijo na ravni države po d'Hontovem sistemu ali podobnem načinu za proporcionalno delitev (Grad, 1996: 264).

V proporcionalnem sistemu običajno dobi sedeže v parlamentu večje število političnih strank. To pogosto povzroča nestabilnost delovanja predstavniškega telesa (Grad, 1996: 264).

Med večinski in proporcionalni sistem je mogoče uvrstiti nekaj volilnih sistemov, ki nimajo značilnosti niti enega niti drugega. Ti sistemi se običajno imenujejo polproporcionalni ali manjšinski in le delno zagotavljajo sorazmernost pri delitvi sedežev. Eden takih je sistem omejenega glasovanja. Tega uporabljajo v volilnih enotah, kjer volijo več poslancev. Po tem sistemu sme volivec glasovati le za določeno število kandidatov, ki je manjše od števila poslancev, ki se volijo v volilni enoti (Grad, 1996: 266).

Podobno temu sistemu je glasovanje po sistemu enega neprenosljivega glasu, ko smejo volivci v volilni enoti z več mandati glasovati samo o enem kandidatu. Izvoljeni so kandidati, ki so dobili največ glasov (Grad, 1996: 266).

Podobno tema sistemoma je tudi pomnoženo ali kumulirano glasovanje, ko volivec sicer nima toliko glasov, kolikor se v volilni enoti voli poslancev, vendar ni dolžan glasovati niti o toliko kandidatih, kolikor je mandatov v volilni enoti, niti glasovati samo o določenem številu kandidatov, temveč o tem odloča sam (Grad, 1996: 266).

V sodobnih volilnih sistemih je torej razdelitev mandatov osrednje vprašanje, ki odločilno vpliva tudi na druge elemente volilnega sistema, zlasti na oblikovanje volilnih enot, kandidiranje in način glasovanja.

3. REPUBLIKA SLOVENIJA

V nadaljevanju se bom najprej osredotočila na politične sisteme, veje oblasti in politične stranke izbranih držav. Kot prvo se bom lotila pregleda političnega sistema Slovenije, potem pa bom Avstrijo raziskovala primerjalno glede na slovensko ureditev.

3.1.KRATKA ZGODOVINA SLOVENSKE POLITIKE

Republika Slovenija je samostojna država od 25. junija 1991. Takratna Skupščina Republike Slovenije¹⁷ je sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije¹⁸. Ta v prvem členu določa, da je Republika Slovenija samostojna in neodvisna država. Za Republiko Slovenijo preneha veljati ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije.

Politična zgodovina Slovencev je predvsem boj malega naroda, ki je kljuboval potujčenju in asimilaciji, ko je bil stoletja večinoma v sestavi nemško-avstrijskih monarhij (Lukšič, 2001: 1).

Po razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 so Slovenci skupaj z drugimi južnoslovanskimi narodi ustanovili Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Čez dober mesec se združijo s kraljevinama Srbijo in Črno goro v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Leta 1929 se država preimenuje v Kraljevino Jugoslavijo.

¹⁷V Socialistični federativni republiki Jugoslaviji je bil skupščinski sistem uveden leta 1953, s čimer je bilo odpravljeno načelo delitve oblasti: na zakonodajno, izvršilno in sodno vejo. Skupščina je najvišji organ, ki so mu vsi drugi podrejeni ali iz njega izhajajo. Sestava skupščine Republike Slovenije: zbor združenega dela, zbor občin, družbenopolitični zbor (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 958).

¹⁸Uradni list Republike Slovenije, št. 1-4/91 z dne 25. julija 1991, popravek 19/91.

Po napadu nacističnih in fašističnih sil na Jugoslavijo aprila 1941 je bila Slovenija okupirana in razdeljena na tri cone: italijansko, nemško in madžarsko.

Po končani vojni se je začelo obdobje socializma, v katerem se je obnovilo stanje porušene Jugoslavije, izvršila se je agrarna reforma, nacionalizacija lastnine, koncentracija oblasti v zveznih izvršilnih organih Komunistične partije Jugoslavije¹⁹. Leta 1948 Jugoslavija prekine tesno povezavo s Sovjetsko zvezo, kar povzroči začetek procesov decentralizacije, deetatizacije²⁰ in samoupravljanja (Lukšič, 2001: 3).

Slovenija je postopno krepila federalni status, z ustavo leta 1974, ko je bilo uvedeno tudi integralno samoupravljanje, pa še večjo stopnjo avtonomije z elementi konfederalnega statusa. Politični sistemi so se pod socializmom reformirali vsakih deset let. Po smrti Josipa Broza Tita leta 1980 je Jugoslavija zašla v hudo politično krizo. Po vplivom novih družbenih gibanj in zahtev po uvajanju političnega pluralizma ter reformistične struje v slovenskem političnem vodstvu je prišlo leta 1990 do srnkarskih volitev. Državljeni Slovenije so svojo odločitev za osamosvojitve države sprejeli na plebiscitu decembra leta 1990. Do razglasitve samostojnosti je nato poteklo še pol leta. Potem se je začela trnova pot za mednarodno priznanje neodvisne Republike Slovenije, ki se je formalno končala s sprejemom Slovenije v polnopravno članstvo Organizacije združenih narodov maja 1992 (Lukšič, 2001: 4).

Prva vlada Janeza Drnovška, ki je bila izvoljena po novi ustavi je trajala le šest mesecev, saj naj bi predvsem pripravila nov volilni zakon in prve volitve. V drugem mandatu je bila vlada sestavljena iz liberalnih demokratov, Združene liste socialnih demokratov, krščanskih demokratov, Socialdemokratske stranke Slovenije. To je bil primer velike koalicije, saj so bili v vladi zastopani vsi veliki segmenti slovenske družbe: katoliški, socialistični in liberalni. Kmalu pa je izstopila najprej Socialdemokratska stranka, potem pa še Združena lista socialnih demokratov, a je vlada kljub temu ostala uravnovežena, čeprav je s tem izgubila parlamentarno večino. Po volitvah leta 1996 se je oblikovala koalicija liberalnih demokratov, Slovenske ljudske stranke in Demokratske stranke upokojencev, ki je v nekem smislu spet pomenila

¹⁹KPJ= ustanovljena leta 1919 v Beogradu kot Socialistična delavska stranka Jugoslavije, leta 1920 se preimenuje v KPJ, leta 1952 pa v Zvezo komunistov Jugoslavije. Leta 1920 je KPJ nastopila na volitvah v ustavodajno skupščino, dobila 50 mandatov, bila tretja najmočnejša. Istega leta prepovedana, do 1941 v ilegali. Leta 1937 pride na njeno čelo Josip Broz - Tito. Leta 1941 so organizatorji boja proti okupatorju ter za nacionalno in socialno osvoboditev jugoslovanskih narodov. Na oblast pride delavski razred, čigar interese zastopa KPJ; nastopi socializem. 1937. ustanovljeni Komunistična partija Slovenije in Hrvaške (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 507).

veliko koalicijsko, ki predstavlja socialistični, liberalni in katoliški tabor. V tej vladi je pogosto prihajalo do neenotnih stališč glede ključnih vprašanj, zato ni trajala dolgo. Na splošno gledano se koalicije v Sloveniji le s težavo ponašajo z dobrim in usklajenim delovanjem, kar je verjetno posledica prevelikih razhajanj v mnenjih in programih parlamentarnih strank (Lukšič, 2001: 28).

3.2. TEMELJNA NAČELA SLOVENSKE USTAVE

Ustava Republike Slovenije²¹ je bila sprejeta decembra 1991. V preambuli je zapisano, da izhaja iz Temeljne ustavne listine o neodvisnosti, temeljnih človekovih pravic in svoboščin, pravice naroda do samoodločbe in iz dejstva, da so Slovenci v boju za narodno osvoboditev izoblikovali svojo narodno samobitnost in uveljavili svojo državnost (Lukšič, 2001: 8).

Ustava Republike Slovenije je sestavljena iz desetih delov²². Najbolj relevantna za moje diplomsko delo sta nedvomno prvi, ki govori o splošnih določbah, in četrti, ki govori o državni ureditvi²³.

V splošnih določbah je v prvem členu zapisano, da je Slovenija demokratična republika, v drugem členu, da je pravna in socialna država. Ta del potrjuje prvo zastavljeno raziskovalno hipotezo.

V 80. členu, v delu o državni ureditvi oziroma državnem zboru, ustava določa, da državni zbor sestavljajo 90 poslancev državljanov Slovenije, ki se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem. V državni zbor se vedno izvoli po en poslanec italijanske

²⁰Zmanjšanje pristojnosti države v prid samoupravljanju, podružbljanju ali (kot v nekonservativni politiki) ponovni privatizaciji (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 186).

²¹Uradni list Republike Slovenije, št. 33-1409/91-I z dne 28. decembra 1991, 42-2341/97 z dne 17. julija 1997, 66-3052/00 z dne 26. julija 2000.

²²1. Splošne določbe, 2. Človekove pravice in temeljne svoboščine, 3. Gospodarska in socialna razmerja, 4. Državna ureditev, 5. Samouprava, 6. Javne finance, 7. Ustavnost in zakonitost, 8. Ustavno sodišče, 9. Postopek za spremembo ustave, 10. Prehodne in končne določbe (Ustava Republike Slovenije: Vsebina, str. 3).

²³Del o državni ureditvi je razdeljen na posamezne člene: državni zbor, državni svet, predsednik republike, vlada, uprava, obramba države, sodstvo, državno tožilstvo, odvetništvo in notariat (Ustava Republike Slovenije, str. 34).

in madžarske narodne skupnosti. Volilni sistem ureja zakon, ki ga sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev. Poslanci, razen poslancev narodnih skupnosti, se volijo po načelu sorazmernega predstavnštva ob štiriodstotnem volilnem pragu za vstop v državni zbor.

Državni zbor se voli za štiri leta. Volitve v državni zbor razpiše predsednik republike. Nov državni zbor se izvoli najprej dva meseca in najkasneje 15 dni pred potekom štirih let od prve seje prejšnjega državnega zbora. Če se državni zbor razpusti, se izvoli nov, najkasneje dva meseca po razpustu prejšnjega. (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 81. člen).

Poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršnakoli navodila (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 82. člen).

Državni zbor ima predsednika, ki se ga izvoli z večino glasov vseh poslancev (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 84. člen).

Državni zbor sklepa, če je na seji navzoča večina poslancev. Državni zbor sprejema zakone in druge odločitve ter ratificira mednarodne pogodbe z večino opredeljenih glasov navzočih poslancev, kadar ni z ustavo ali z zakonom določena drugačna večina (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 86. člen).

Pravice in obveznosti državljanov ter drugih oseb lahko državni zbor določa samo z zakonom (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 87. člen). Zakone lahko predlaga vlada ali vsak poslanec. Zakon lahko predloži tudi najmanj pet tisoč volivcev (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 88. člen). To določilo ustave potrjuje drugo zastavljeno raziskovalno hipotezo, ki govori o tem, da so politične stranke pomemben oblikovalec zakonodaje, saj poslanci kot predlagatelji zakonov predstavljajo politične stranke, zastopane v parlamentu.

Državni zbor sprejema zakone v večfaznem postopku²⁴, če ni s poslovnikom drugače določeno (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 89. člen).

²⁴Zakonodajni postopek. Zakone lahko predlaga vlada ali vsak poslanec ali najmanj 5000 volivcev. Predlagatelj predlog pošlje predsedniku državnega zbora (174. člen Poslovnika državnega zbora Republike Slovenije). Predsednik državnega zbora pošlje predlog zakona poslancem, državnemu svetu in vladi, kadar ta ni predlagateljica zakona. Predlog zakona pošlje predsednik državnega zbora poslancem najmanj 30 dni pred dnem, določenim za sejo zbora, na kateri bo predlog zakona obravnavan (177. člen). Predsednik državnega zbora določi matično delovno telo, ki bo sodelovalo v obravnavi predloga zakona in poročalo državnemu zboru (178. člen). Državni zbor razpravlja o predlogu zakona na treh obravnavah (fazah zakonodajnega postopka) (179. člen). V prvi obravnavi predloga zakona se opravi predstavitev predloga v državnem zboru in razprava o razlogih, ki zahtevajo sprejem zakona ter o načelih in ciljnih zakonskega predloga (splošna razprava). V prvi obravnavi ni mogoče dajati amandmajev k posameznim določbam predloga zakona. V prvi obravnavi matično delovno telo predstavi svoje mnenje o predlogu zakona (183. člen). Matično delovno telo oblikuje predlog odločitve, ki naj jo državni zbor sprejme po končani prvi obravnavi predloga zakona (184. člen). Državni zbor po končani prvi obravnavi predloga zakona odloči, ali se zakon sprejme ali ne in na podlagi tega se nadaljuje druga obravnava. Besedilu predloga zakona, pripravljenem za drugo obravnavo, mora biti priložena obrazložitev, iz katere je razvidno, pri katerih členih in kako so bila upoštevana stališča državnega zbora (187. člen). V drugi obravnavi

Zakone razglašča predsednik republike najkasneje osem dni po njihovem sprejemu.

Državni zbor dela na rednih in izrednih sejah. Redne in izredne seje sklicuje predsednik državnega zbora; izredno sejo mora sklicati, če to zahteva najmanj četrtina poslancev državnega zbora ali predsednik republike (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 85. člen).

Državni svet lahko v sedmih dneh od sprejetja zakona in še pred njegovo razglasitvijo zahteva, da državni zbor o njem še enkrat odloča. Pri ponovnem odločanju mora za sprejem zakona glasovati večina vseh poslancev, razen če ustava za sprejem obravnavanega zakona predvideva večje število glasov. Ponovna odločitev državnega zbora je dokončna (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 91. člen).

Državni svet je zastopstvo nosilcev socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov. Državni svet ima 40 članov. Sestavljajo ga štirje predstavniki delodajalcev, štirje predstavniki delojemalcev, štirje predstavniki kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev, šest predstavnikov negospodarskih dejavnosti ter dvaindvajset predstavnikov lokalnih interesov. Organizacijo državnega sveta ureja zakon (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 96. člen).

Vlado sestavljajo predsednik in ministri. Vlada in posamezni ministri so v okviru svojih pristojnosti samostojni in odgovorni državnemu zboru (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 110. člen).

Ministre imenuje in razrešuje državni zbor na predlog predsednika vlade (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 112. člen).

Državni zbor lahko izglasuje nezaupnico vladi le tako, da na predlog najmanj desetih poslancev z večino glasov vseh poslancev izvoli novega predsednika vlade (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 116. člen).

razpravlja državni zbor po vrstnem redu posebej o vsakem členu predloga zakona in nato še o naslovu zakona. Ko državni zbor konča razpravo o posameznem členu predloga zakona, poslanci o njem glasujejo. Na koncu poslanci glasujejo še o naslovu zakona. Na predlog matičnega delovnega telesa, poslanske skupine ali najmanj desetih poslancev lahko državni zbor sklene, da se v drugi obravnavi opravi splošna razprava o predlogu zakona ali da se o predlogu zakona ponovno opravi prva obravnava (188. člen). V drugi obravnavi predloga zakona lahko predlagajo njegove spremembe in dopolnitve poslanci, matično delovno telo, zainteresirano delovno telo in predlagatelj z amandmaji. Amandma mora biti predložen poslancem 15 dni pred dnem, določenim za sejo državnega zbora, na kateri bo obravnavan predlog zakona, h kateremu se predlagajo amandmaji (190. člen). O vsakem amandmaju k predlogu zakona poslanci glasujejo posebej (192. člen). Sekretariat za zakonodajo in pravne zadeve pripravi za tretjo obravnavo predloga zakona celovito besedilo predloga zakona s sprejetimi amandmaji in z obrazložitvijo sprememb v besedilu členov, ki so bili predloženi za drugo obravnavo (195. člen). V tretji obravnavi razpravlja državni zbor o zakonskem predlogu kot celoti. V tretji obravnavi poda mnenje zakonskemu predlogu matično delovno telo (196. člen). V tretji obravnavi predloga zakona lahko predlaga amandma najmanj deset poslancev, poslanska skupina, matično delovno telo, predlagatelj zakona in vlada, kadar sama ni predlagateljica zakona (197. člen). Ko je končana razprava o predlogu zakona in razprava ter glasovanje o amandmajih, državni zbor glasuje o zakonskem predlogu v celoti. Zakon je sprejet, če je število glasov, oddanih za, večje od števila glasov, oddanih proti, kadar ni z ustavo ali z zakonom predpisana drugačna večina

Najmanj deset poslancev lahko sproži v državnem zboru interpelacijo o delu vlade ali posameznega ministra. Če po razpravi o interpelaciji večina vseh poslancev izreče nezaupnico vladi ali posameznemu ministru, državni zbor vlado ali ministre razreši (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 118. člen).

Predlog za začetek postopka za spremembo ustave lahko da dvajset poslancev državnega zbora, vlada ali najmanj trideset tisoč volivcev. O predlogu odloči državni zbor z dvotretjinsko večino glasov navzočih poslancev (Ustava Republike Slovenije, 9. del, 168. člen).

3.3. VOLILNI SISTEM V SLOVENIJI

Volitve so nedvomno vladajoči način vpoklica politične elite v organe v liberalnih demokracijah. Prve poveljne strankarske volitve leta 1990 so v Sloveniji potekale po več sistemih: v vsakega od treh zborov parlamenta po drugačnem sistemu.

Ustava določa, da volilni sistem ureja zakon, ki ga sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 80. člen). Takšna zahtevana večina je določena zato, ker predstavlja volilni sistem zaradi svoje pomembnosti praviloma ustavno materijo in je treba v parlamentu doseči kar najvišjo možno raven soglasja. Novi volilni sistem je bil dokončno oblikovan jeseni 1992 (www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002).

Poslanci se volijo s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem. V državni zbor se vedno izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti. Aktivno in pasivno volilno pravico imajo slovenski državljani, ki so na dan glasovanja dopolnili 18 let in jim ni odvzeta poslovna sposobnost. Volijo lahko tudi volivci, ki nimajo stalnega prebivališča v Sloveniji (www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002).

za sprejem zakona (198. člen). (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije).

Zakon o volitvah v državni zbor²⁵ uveljavlja naslednja načela in stališča:

Poslanski mandati se delijo po proporcionalnem sistemu, ki je korigiran z nekaterimi elementi, ki so kot takšni značilni za večinski volilni sistem. Glavni posebnosti znotraj proporcionalnega sistema sta: glasovanje o posamičnih kandidatih v volilnih okrajih in določitev praga za vstop v državni zbor. Od teh dveh korekcij predstavlja le zadnja neposreden element večinskega sistema (www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002).

Poslanci se volijo po volilnih enotah, ki so oblikovane tako, da se v njih na približno enako število prebivalcev voli enako število poslancev. Slovenija je razdeljena na osem volilnih enot. Oblikovanje volilnih enot ni le del tehnike volitev, marveč se v volilnih enotah praviloma izvolijo poslanci. V vsaki volilni enoti se voli enajst poslancev. Za volitve poslancev italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti se na območjih, kjer ti skupnosti živita, oblikujeta posebni volilni enoti. (Zakon o volitvah v državni zbor, 5. del, 20. člen).

Postopek kandidiranja temelji na načelu, po katerem se kandidiranje odvija predvsem v političnih strankah, vendar ob tem zakon omogoča tudi predlaganje list kandidatov po samih volivcih (www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002).

Politična stranka določi kandidate po postopku, določenem z njenimi pravili. Lista kandidatov se določi s tajnim glasovanjem.

Politična stranka lahko vloži listo kandidatov v vsaki volilni enoti, če njene liste kandidatov podprejo s podpisi najmanj trije poslanci državnega zbora ali najmanj 50 volivcev iz volilne enote, kadar je lista določena s strani članov stranke iz iste volilne enote, ali pa najmanj 100 volivcev iz volilne enote. Podpisi poslancev na predpisanih obrazcih se predložijo republiški volilni komisiji²⁶ (Zakon o volitvah v državni zbor, 7. del, 43. člen).

²⁵Uradni list Republike Slovenije, številka 44/92, dopolnjen 1995.

²⁶Volitve poslancev vodijo in izvajajo volilne komisije in volilni odbori. Volilne komisije se imenujejo za štiri leta, volilni odbori pa za vsake volitve. Volilne komisije so: republiška volilna komisija, volilne komisije volilnih enot, okrajne volilne komisije. Republiško volilno komisijo imenuje državni zbor, volilne komisije volilnih enot in okrajne volilne komisije imenuje republiška volilna komisija.

Republiška volilna komisija skrbi za zakonitost volitev in enotno uporabo določb tega zakona, ki se nanašajo na volilne postopke, usklajuje delo volilnih komisij volilnih enot in okrajnih volilnih komisij in daje strokovna navodila v zvezi z izvajanjem tega zakona ter nadzoruje njihovo delo, predpiše obrazce za izvrševanje tega zakona, določa enotne standarde za volilni material in določa druge materialne pogoje za izvedbo volilnih opravil, objavlja izide volitev v državni zbor, izdaja potrdila o izvolitvi, opravlja druge naloge, ki jih določa zakon. Volilna komisija volilne enote skrbi za zakonitost volitev poslancev, ki se volijo v volilni enoti, ugotavlja, ali so posamične kandidature oziroma liste kandidatov v skadu z zakonom, ugotavlja rezultate glasovanja in razglasi, kateri poslanci so izvoljeni v volilni enoti ter daje poročila o izidu, vodi neposredno tehnično delo v zvezi z volitvami, opravlja druge naloge, ki jih določa zakon. Okrajna volilna komisija določa volišča in območja volišč, imenuje volilne odbore, ugotavlja izid glasovanja v volilnem okraju, vodi neposredno tehnično delo v zvezi z volitvami, opravlja druge naloge, ki jih določa zakon (Zakon o volitvah v državni zbor, 6. del, členi 22, 23, 32, 33, 34, 37, 38, 39).

Volivci določijo kandidatno listo s podpisovanjem. V posamezni volilni enoti lahko določi listo kandidatov s podpisi najmanj 100 volivcev iz volilne enote. (Zakon o volitvah v državni zbor, 7. del, 44. člen).

Pri določitvi liste se določi tudi, v katerem volilnem okraju se bo glasovalo o posameznem kandidatu z liste, kajti v posameznem volilnem okraju se glasuje le o enem kandidatu z liste kandidatov. Vsakdo lahko kandidira samo v eni volilni enoti in samo na eni listi kandidatov (Zakon o volitvah v državni zbor, 7. del, 48. člen).

Liste kandidatov se predložijo volilni komisiji volilne enote najkasneje petindvajseti dan pred dnem glasovanja. Ko volilna komisija volilne enote prejme listo kandidatov, takoj preizkusi, ali je pravočasno vložena in ali je določena v skladu s tem zakonom (Zakon o volitvah v državni zbor, 8. del, 54. člen). Če volilna komisija volilne enote ugotovi, da je lista kandidatov vložena prepozno ali ni v skladu z zakonom, jo zavrne (Zakon o volitvah v državni zbor, 7. del, 55. in 56. člen).

Z liste kandidatov je izvoljenh toliko kandidatov, kolikor mandatov je dobila lista. Z liste kandidatov so izvoljeni kandidati po vrstem redu dobljenega deleža glasov v skupnem številu glasov v dveh volilnih okrajih. Če sta dva kandidata dobila enak delež glasov, o izvolitvi med njima odloča žreb (Zakon o volitvah v državni zbor, 10. del, 91. člen).

V vsaki od osmih volilnih enot, ki so notranje razdeljene na enajst volilnih okrajev, se torej izvoli po enajst poslancev. To skupno pomeni 88 poslancev. Dve mesti v državnem zboru, ki skupno šteje 90 poslancev, sta pridržani za predstavnika italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji (www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002).

Kljub takšnemu glasovanju kandidati niso izvoljeni po posameznih volilnih okrajih, temveč se glasovi, ki jih dobijo na volitvah znotraj okraja, seštevajo v korist kandidatov na ravni volilne enote. Tako torej volivci oddajo glas za posameznike (navidezno večinski element volilnega sistema), vendar se glasovi posameznikov štejejo kot glasovi tiste liste, katero ti posamezni kandidati zastopajo (www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002).

Zakon o volitvah v državni zbor vsebuje podrobna pravila ugotavljanja volilnih rezultatov. Na splošno velja, da se poslanski mandati delijo listam po proporcionalnem načelu. Delitev mandatov se opravi na dveh ravneh s kombinacijo dveh sistemov proporcionalne delitve mandatov: na ravni voline enote po sistemu navadnega (Harejevega) količnika²⁷, na ravni države na podlagi ostankov glasov, oddanih za istoimenske liste v dveh ali več volilnih enotah, po d' Hondtovem sistemu²⁸.

Takšna kombinacija²⁹ omogoča, da se pri delitvi mandatov upošteva poleg podpore, ki so jo dobile posamezne liste kandidatov v volilni enoti, tudi podpora, ki so jo dobile istoimenske

²⁷Med najbolj enostavnimi oblikami proporcionalnega sistema je delitev mandatov po sistemu volilnih količnikov, ki se po njegovem utemeljitelju imenuje Harejev sistem. Volilni količnik je število glasov, ki je potrebno za izvolitev enega poslanca v volilni enoti. Izračuna se tako, da se vsota vseh oddanih glasov v volilni enoti deli s številom poslancev, ki se volijo v volilni enoti. Če se v volilni enoti voli pet poslancev, oddanih pa je bilo 10.000 glasov, zadošča za izvolitev enega poslanca 2000 glasov. Po tem sistemu se vsaki listi kandidatov oziroma politični stranki, ki je vložila listo, dodeli toliko mandatov, kolikokrat je volilni količnik vsebovan v številu glasov, ki jih je dobila v volilni enoti. Vendar po tem sistemu v praksi ni mogoče razdeliti vseh mandatov. Ker liste dobijo na volitvah takšne deleže glasov, ki se razlikujejo od volilnega količnika, vse skupaj ne dosežejo toliko količnikov, kolikor je sedežev v volilni enoti. Zato je pri tem sistemu nujno treba uporabiti še neko dodatno pravilo. Največkrat se pri tem uporablja pravilo največjega ostanka, po katerem se preostali mandati dodelijo tistim listam, ki so imele pri delitvi po volilnem količniku največje ostanke glasov, kar pa ne zagotavlja dovolj visoke stopnje proporcionalnosti (Grad, Franc in Kaučič, Igor in Ribičič, Ciril in Kristan, Ivan (1996): Državna ureditev Slovenije, druga spremenjena in dopolnjena izdaja, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, str. 265).

²⁸Bistveno večjo stopnjo sorazmernosti delitve mandatov kot Harejev sistem zagotavlja t. i. d'Hondtov sistem ali pravilo največjega povprečja, ki se zelo široko uporablja zlasti v celinski Evropi. Tudi ta sistem ni do kraja proporcionalen, ker nekoliko favorizira večje stranke. Po tem sistemu se ne uporablja volilni količnik, temveč se izračuna absolutno število glasov, ki so jih dobile posamezne liste kandidatov v volilni enoti. Število glasov vsake volilne liste se deli najprej z 1, nato z 2, 3 itd., do števila mandatov, ki se delijo v volilni enoti. Med vsemi tako dobljenimi rezultati znotraj vseh list se izloči toliko največjih števil, kolikor je treba razdeliti mandatov. Ta števila se razporedijo po velikosti in mandati se dodelijo tistim listam, ki vsebujejo najvišja števila po vrstnem redu, kot so vsebovana v njihovem seštevku glasov (Grad, Franc in Kaučič, Igor in Ribičič, Ciril in Kristan, Ivan (1996): Državna ureditev Slovenije, druga spremenjena in dopolnjena izdaja, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, str. 264).

²⁹Oba temeljna sistema delitve mandatov po proporcionalnem načelu – Harejev in d'Hontov sistem – je možno tudi kombinirati. Lahko se mandati delijo po d'Hontovem sistemu, vendar samo med tiste liste kandidatov, ki so v volilnih enotah dosegle Harejev količnik, kar pomeni zelo močan element večinske razdelitve mandatov v sicer osnovi proporcionalnem sistemu. V zadnjem času je dokaj pogosta kombinacija s pomočjo dveh ali celo več delitev mandatov, in sicer na ravni volilne enote in na ravni vse države. Pri tem se mandati v volilni enoti navadno delijo s pomočjo Harejevega ali podobnega volilnega količnika, nerazdeljeni mandati pa se razdelijo na ravni države po d'Hontovem sistemu ali podobnem načinu za proporcionalno delitev (Grad, Franc in Kaučič, Igor

liste v dveh ali več volilnih enotah oziroma v vsej državi (www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002).

Po sistemu, ki je bil v veljavi do leta 2000, je stranka lahko sodelovala pri razdelitvi ostanka glasov, če je dosegla vsaj tri mandate, kar je pomenilo več kot 3,3 odstotka glasov. Od leta 2000 dalje pa je parlament sprejel spremembo ustave in določil štiriodstotni volilni prag za vstop strank v državni zbor³⁰ (Lukšič, 2001: 34).

3.4. POLITIČNE STRANKE

Politična stranka je združenje državljanek in državljanov, ki uresničujejo svoje politične cilje, sprejete v programu stranke, z demokratičnim oblikovanjem politične volje državljanek in državljanov in s predlaganjem kandidatk oziroma kandidatov na volitvah v državni zbor, za predsednico oziroma predsednika republike ter v organe lokalnih skupnosti (Zakon o političnih strankah, 1. člen).

Slovenija ima večstrankarski sistem, vendar ustava ne opredeljuje strank. V ustavi se pojem stranke pojavlja samo štirikrat. Najprej v členu, ki govori o pravici do zbiranja in združevanja. Zagotovljena je pravica do mirnega zbiranja in javnih zborovanj. Vsakdo ima pravico, da se svobodno združuje z drugimi. Zakonske omejitve teh pravic so dopustne, če to zahteva varnost države ali javna varnost ter varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni. Poklicni pripadniki obrambnih sil in policije ne morejo biti člani političnih strank (Ustava Republike Slovenije, 2. del, 42. člen). Ustava o političnih strankah govori še v členu, ki določa nezdržljivost sodniške funkcije. Funkcija sodnika ni združljiva s funkcijami v drugih

in Ribičič, Ciril in Kristan, Ivan (1996): Državna ureditev Slovenije, druga spremenjena in dopolnjena izdaja, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, str. 264).

³⁰Volitve poslancev v državni zbor se v letu 2000 ter do uveljavitve sprememb zakona, ki ureja volitve v državni zbor, izvajajo po zakonu o volitvah v državni zbor (Uradni list Republike Slovenije, številka 44/92, 60/95, 67/97-odločba Ustavnega sodišča), s tem da se pri delitvi mandatov ne upoštevajo liste kandidatov, ki so v vsej državi dobile manj kot štiri odstotke glasov (Ustavni zakon o dopolnitvi 80. člena Ustave Rrepublike Slovenije (UZ 80); Uradni list Republike Slovenije, številka 66-3052/00 z dne 26. julija 2000).

državnih organih, organih lokalne samouprave in organih političnih strank ter z drugimi funkcijami in dejavnostmi, za katere to določa zakon (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 133. člen). V 136. členu ustava govori o nezdržljivosti funkcije državnega tožilca. Funkcija državnega tožilca ni združljiva s funkcijami v drugih državnih organih, organih lokalne samouprave in organih političnih strank ter z drugimi funkcijami in dejavnostmi, za katere to določa zakon (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 136. člen). O političnih strankah ustava govori še v 166. členu, ko opredeljuje nezdržljivost funkcije. Funkcija sodnika ustavnega sodišča ni združljiva s funkcijami v državnih organih, organih lokalne samouprave in organih političnih strank ter z drugimi funkcijami in dejavnostmi, ki po zakonu niso združljive s funkcijo sodnika ustavnega sodišča (Ustava Republike Slovenije, 8. del, 166. člen).

Stranko lahko ustanovi najmanj 200 polnoletnih državljanek in državljanov Republike Slovenije, ki podpišejo izjavo o ustanovitvi stranke (Zakon o političnih strankah, 4. člen). Stranka se vpiše v register strank, ki ga vodi ministrstvo za notranje zadeve. (Zakon o političnih strankah, 10. člen). Stranka postane pravna oseba z dnem vpisa v register. Registrski organ objavi izrek odločbe o vpisu stranke v register v Uradnem listu Republike Slovenije. Stroške objave izreka odločbe plača stranka (Zakon o političnih strankah, 12. člen). Stranka se lahko združuje z drugimi strankami oziroma se lahko razdruži (Zakon o političnih strankah, 14. člen).

Stranka ima statut in program (Zakon o političnih strankah, 19. člen).

V Sloveniji v skladu z zakonom o političnih strankah ne sme delovati stranka, ki ima sedež v tujini (Zakon o političnih strankah, 3. člen).

Na Slovenskem so prve stranke nastale ob koncu 19. stoletja in so delovale v glavnem kot predstavnice dveh velikih blokov in enega manjšega: klerikalnega in liberalnega ter socialističnega.

Po drugi svetovni vojni so bile stranke postopno prepovedane, nadomestile so jih družbenopolitične organizacije z zvezo komunistov kot vodilno politično silo. (Lukšič, 2001: 37).

Edvard Kardelj, takratni najbližji sodelavec Josipa Broza Tita ter ideolog socialističnega samupravljanja, je bil proti političnim strankam. Prepričan je bil, da ne glede na to, koliko so demokratične, niso sposobne izraziti volje raznovrstnih skupnosti interesov. Nasproti

strankarskemu sistemu je Kardelj zato razvil sistem samoupravne demokracije, katerega temeljni cilj je izražanje interesov tega resničnega človeka³¹ (Lukšič, 2001: 37).

Stranke so se javno izrazile v slovenski politiki šele v letu 1989 kot zveze, ki so delovale znotraj frontne organizacije Socialistična zveza delovnega ljudstva. Prve stranke so se lahko registrirale po dopolnjenem zakonu o društvih. V letih 1990–92 je bilo registriranih 131 strank, vendar se jih je že na volitvah leta 1992 pojavilo veliko manj. Prve stranke so bile utemeljene na zaščiti interesov neke družbene skupine: kmečka stranka, stranka intelektualcev, stranka upokojencev, delavska stranka, stranka obrtnikov, srbska stranka, albanska stranka, stranka katolikov, postopno pa so razširile svoje profile in postajajo prave politične stranke (Lukšič, 2001: 38).

Danes najmočnejša parlamentarna stranka v Sloveniji Liberalni demokrati Slovenije – LDS je nastala iz Zveze socialistične mladine Slovenije. Leta 1994 se je v stranko vključila velika skupina iz vrst Demokratske stranke, Zelenih Slovenije in Socialistične stranke Slovenije. Stranka je bila na oblasti od leta 1992, njena moč pa je od volitev do volitev naraščala. Že od leta 1992 je njen predsednik Janez Drnovšek. Pred njim je to mesto zasedal Jožef Školč. Od volitev do volitev je menjala koalicijske partnerje, vendar je doslej vedno našla nove. Uvršča se v sredino političnega prostora³². Aprila 2000 je oblast izgubila, na volitvah v oktobru pa je ponovno postala najmočnejša stranka v Republiki Sloveniji. Ponovno je postavila predsednika vlade in doslej prvič tudi večino ministrov v vladi (Lukšič, 2001: 39).

Socialdemokratska stranka, SDS, je nastala leta 1989 kot rezultat sindikalnega boja v ljubljanski tovarni Litostroj. Njen predsednik je od leta 1992 Janez Janša. Do tedaj sta stranko

³¹Kardelj je bil ideolog pluralizma samoupravnih interesov. Po njegovem mnenju je interesni pluralizem veliko bližji človeku in neprimerljivo bolj demokratičen kot katerakoli oblika strankarskega političnega pluralizma (Lukšič, Igor, Politični sistem Republike Slovenije, Očrt, 2001).

³² Kriteriji razvrstitve so vmešavanje države na trg, welfare state (država blaginje), socialna enakost, doveznost za spremembe, prilagoditev sistemu, odnos cerkev – država, vrednote stranke. Levo opredeljene stranke v evropskem smislu: predvsem vprašanje socialne enakosti, zavzemanje za javno lastnino, za solidarnost, v političnem smislu pa za večjo participacijo državljanov (referendum), za odločanje, delavsko participacijo. Desno opredeljene stranke v evropskem smislu: netolerantnost do drugačnih, tujcev, beguncev, za socialno neenakost, za zasebno lastnino (Lane, Jan-Erik in Ersson, Svante (1999): Politics and society in western Eeurope, 4th edition).

vodila najprej France Tomšič, pozneje pa Jože Pučnik. Leta 1992/93 se je stranka pripravljala na združitve s socialisti in prenovljenimi komunisti, vendar je po prihodu Janše na njeno oblast zašla s socialdemokratske poti in združitve je odpadla. Postala je radikalna populistična stranka, po volitvah leta 2000 pa se skuša premakniti bolj v sredino. V vladi je bila od leta 1990 do 1994, potem pa je iz nje izstopila, ker je bila ministru za obrambo, Janezu Janši, izglasovana nezaupnica. Je desnosredinska stranka. Leta 2000 je bila ponovno v vladi za pet mesecev (Lukšič, 2001: 40).

Združena lista socialnih demokratov, ZLSD, je nastala leta 1993 z združitvijo Stranke demokratične prenove – bivše Zveze komunistov, Socialdemokratske unije, dela Socialistične stranke in Delavske stranke. Na njeno čelo je leta 1997 stopil Borut Pahor, ki je tako nadomestil Janeza Kocijančiča. S Pahorjem se je začela prenova stranke. Do leta 2000, ko je prvič okrepila politično moč, je stranka iz volitev v volitve izgubljala volilno podporo. Stranka ima tesne stike s sindikalnim gibanjem in pokriva levosredinski politični prostor. V vladi je bila od leta 1993 do 1996, ko je iz nje izstopila zaradi kršenja koalicijske pogodbe. Po volitvah leta 2000 je s tremi ministri vstopila v vlado in dobila mesto predsednika državnega zbora, ki ga je zasedel Borut Pahor (Lukšič, 2001: 40).

Slovenska ljudska stranka, SLS, je nastala iz Slovenske kmečke zveze, ki je bila ustanovljena spomladi 1988. Prvi predsednik stranke je bil Ivan Oman, za njim pa jo je vodil Marjan Podobnik. Stranka je bila kadrovsko šibka, zato je v vladi 1990–92 sodelovala le z enim ministrom, kljub temu da je bila druga najmočnejša v koaliciji. Na volitvah leta 1996 je postala druga najmočnejša stranka, vendar jo je vladanje do leta 2000 močno oslabilo. Aprila 2000 se je združila s Stranko krščanskih demokratov v novo stranko SLS+SKD, Slovensko ljudsko stranko (Lukšič, 2001: 41).

Slovenski krščanski demokrati, SKD, ki jo je podpirala Katoliška cerkev na Slovenskem, so bili močna stranka zlasti na podeželju. Nastala je leta 1989. Njen predsednik je bil Lojze Peterle, ki je od 1990 do 1992 opravljal tudi funkcijo predsednika vlade. Kmalu je zaradi neizkušenosti mesto izgubil. Stranka je bila v vladi ponovno od 1993 do 1997, ko je imela tudi podpredsednika vlade. Uvrščala se je v desni center političnega prostora. SKD se je leta 2000 združila s SLS, njeni predstavniki pa so stopili v vlado (Lukšič, 2001: 41).

SLS+SKD, Slovenska ljudska stranka je nova stranka, ki je aprila 2000 nastala z združitvijo SLS in SKD. Njen predsednik je postal Franc Zagožen iz SLS, imela pa je tudi tri podpredsednike: dva bivša predsednika združenih strank in Andreja Bajuka, ki je kmalu zatem postal predsednik vlade. Po volitvah leta 2000 je kljub volilnemu porazu stopila v vlado s tremi ministri. Na kongresu leta 2001 je bil za predsednika stranke izvoljen Franci But (Lukšič, 2001: 41).

Nova Slovenija, Krščanska ljudska stranka, N.Si, je bila ustanovljena na pobudo nezadovoljnega dela v SLS+SKD, Slovenski ljudski stranki. Njen prvi predsednik je bil Anrej Bajuk, tedaj tudi predsednik vlade. Na volitvah je nastopala v formalni koaliciji s SDS. Tesno sodelovanje teh dveh strank poteka tudi po volitvah leta 2000, ko sta stranki prestopili v opozicijo. Njena politična usmeritev je zmerno konzervativna, tako da predstavlja desni pol političnega prostora v slovenski politiki (Lukšič, 2001: 42).

Preostali delež parlamentarnih strank predstavljajo najmanjše stranke. Slovenska nacionalna stranka, SNS, je nastala pred volitvami leta 1992, ko so druge nacionalistične stranke razglasile, da je z osamosvojitvijo nacionalni problem rešen. Demokratična stranka upokojencev, DESUS, predstavlja interese upokojencev. Stranka je bila del Združene liste v vladni koaliciji 1993–96, v obdobju 1997–2000 pa tretji partner v vladi. Od leta 2000 je ponovno vladna stranka, vendar brez ministrskega resorja. Obe stranki, SNS in DESUS, danes v večini političnih vprašanj podpirata levosredinsko usmeritev (Lukšič, 2001: 42).

Pred volitvami leta 2000 je nastala Stranka mladih Slovenije, SMS. Na volitvah je preseгла štiriodstotni prag in se uvrstila v državni zbor. Stranka v nekaterih odločitvah podpira vladno koalicijo, s katero ima sklenjen sporazum o mandatarju, v nekaterih pa se pridruži opoziciji.

Večje stranke imajo svoje podmladke. Za članstvo v njih se praviloma zahteva članstvo v stranki, čeprav podmladki strank vodijo dokaj avtonomno politiko.

V register je vpisanih 38 strank³³. Na volitvah v državni zbor je leta 1990 sodelovalo petnajst strank, leta 1992 triintrideset, leta 1996 dvaindvajset ter leta 2000 triindvajset strank in list.

³³Ministrstvo za notranje zadeve, Urad za upravne notranje zadeve vodi seznam političnih strank, ki so vpisane v register. Po podatkih iz septembra 2002 je v register vpisanih 38 strank: Antikomunistična legija Slovenije, Civilna iniciativa za Slovenijo, Demokratska stranka upokojencev Slovenije, Demokratska stranka Slovenije, Deželna stranka Štajerske, Domoljubna enotna upokojenska stranka – Liga za Slovenijo, Glas žensk Slovenije, Istrski demokratski zbor, Komunistična partija Slovenije, Krščansko-socialna unija, Liberalna demokracija Slovenije, Lista za skupno občino Miklavž, Nacionalna stranka dela, Naprej Slovenija, Neodvisna lista Maribor,

V parlament je leta 1990 prišlo devet strank, leta 1992 osem, leta 1996 sedem, leta 2000 pa kljub dvigu volilnega praga³⁴ osem strank.

Tako kljub naporom, da bi zmanjšali število političnih strank, v parlamentu ostaja osem političnih strank, kar je po mojem mnenju odsev različnih pogledov in mnenj državljanov na obstoječo situacijo. Vsaka politična stranka namreč s svojim programom skuša pridobiti čim večjo podporo državljanov. Glede na to, da ima vsaka stranka svoj program, ki se od ostalih v marsičem razlikuje, je jasno, da se posamezniki identificirajo z različnimi strankami. Če bi stranke v Sloveniji delovale bolj enotno in bi si bile v svojih programih bolj podobne, bi jih bilo lahko v parlamentu bistveno manj.

3.4.1. Financiranje političnih strank

Zakon o političnih strankah³⁵ v četrtem delu, v členih od 21 do 26, določa financiranje političnih strank. Stranka pridobiva sredstva iz članarine; prispevkov zasebnikov, pravnih in fizičnih oseb; prihodkov od premoženja; daril; volil; proračuna in dobička iz dohodka podjetja katerega lastnik je³⁶ (Zakon o političnih strankah, 4. del, 21. člen).

Pravne in fizične osebe ter zasebniki lahko dajejo prispevke za stranko. Pravna oseba ali zasebnik, ki opravi storitev za stranko ali ji proda izdelek, mora stranki izstaviti račun, ne

Nova demokracija Slovenije, Nova Slovenija – Krščansko ljudska stranka, Nova stranka, Progresivna stranka, Republikanci Slovenije, Slovenska nacionalna stranka, Slovenska ljudska stranka, Socialdemokratska stranka Slovenije, Socialna liberalna stranka, Stranka demokratske akcije Slovenije, Stranka ekoloških gibanj Slovenije, Stranka enakopravnih dežel, Stranka mladih Slovenije, Stranka neodvisnih, Stranka slovenskega naroda, Združena lista socialnih demokratov, Zelena alternativa Slovenije, Zeleni Slovenije, Zveza za Gorenjsko, Zveza za Ljubljano, Zveza za napredek Radeč in Radeškega območja, Zveza za Primorsko, Zveza poštenih ljudi Slovenije.

³⁴Volilni prag se je leta 2000 dvignil na 4 odstotke. Volitve poslancev v državni zbor se v letu 2000 ter do uveljavitve sprememb zakona, ki ureja volitve v državni zbor, izvajajo po zakonu o volitvah v državni zbor (Uradni list Republike Slovenije, številka 44/92, 60/95, 67/97- odločba Ustavnega sodišča), s tem da se pri delitvi mandatov ne upoštevajo liste kandidatov, ki so v vsej državi dobile manj kot štiri odstotke glasov (Ustavni zakon o dopolnitvi 80. člena Ustave Rpublike Slovenije (UZ 80); Uradni list Republike Slovenije, številka 66-3052/00 z dne 26. julija 2000).

³⁵Uradni list Republike Slovenije, številka 62/94, 13/98 - odlička Ustavnega sodišča, 1/99, 70/2000.

glede na to, kdo je plačnik storitve, ali na ceno izdelka oziroma ne glede na to, da je storitev opravljena ali izdelek dan brezplačno (Zakon o političnih strankah, 4. del, 22. člen).

Stranke morajo državnemu zboru do 31. marca tekočega leta predložiti finančno poročilo o poslovanju za preteklo leto, ki mora vsebovati vse prihodke in odhodke ter zlasti vire prihodkov stranke v skladu z računovodskimi predpisi. V poročilu mora biti navedeno tudi premoženje stranke in posebej morajo biti opisane vse spremembe premoženja, vključno z navedbo virov sredstev za povečanje premoženja, če to povečanje presega skupni znesek petih povprečnih bruto plač na delavko oziroma delavca v Republiki Sloveniji po podatkih Zavoda Republike Slovenije za statistiko v letu, za katerega se piše poročilo. Pred oddajo poročila državnemu zboru mora poročilo pregledati in oceniti Računsko sodišče Republike Slovenije (Zakon o političnih strankah, 4. del, 24. člen).

3.5. DRŽAVNI ZBOR REPUBLIKE SLOVENIJE

Državni zbor je predstavniški dom parlamenta, ki edini lahko sprejema zakone. Šteje 90 članov, od tega je po eno mesto določeno za poslanca madžarske in italijanske narodnosti. Poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na nobena navodila (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 82. člen). Mandatna doba poslancev je štiri leta. Če je poslanec izvoljen za ministra, ga za čas opravljanja te funkcije nadomešča poslanec iz iste stranke. Poslanec uživa poslansko imuniteto.

Delovno področje državnega zbora je kar obsežno. V 48. členu Poslovnika državnega zbora Republike Slovenije je določeno, da državni zbor odloča o spremembi ustave in jo razglaša, sprejema zakone, državni proračun in zaključni račun državnega proračuna, ratificira mednarodne pogodbe, sprejema poslovnik državnega zbora, nacionalne programe, deklaracije, resolucije, priporočila, stališča in sklepe, odreja parlamentarno preiskavo, razpisuje

³⁶Podjetje iz točke, kjer stranka pridobiva denar iz dohodka podjetja katerega lastnik je, sme opravljati le kulturno oziroma založniško dejavnost (Zakon o političnih strankah, 4. del, 21. člen).

referendum, odloča o zaupnici in nezaupnici vladi³⁷, odloča o obtožbi predsednika republike³⁸, predsednika vlade in ministrov pred ustavnim sodiščem, odloča o imuniteti poslancev, sodnikov ustavnega sodišča in sodnikov, odloča o razglasitvi vojnega ali izrednega stanja, o uporabi obrambnih sil. Državni zbor voli, imenuje in razrešuje predsednika vlade, ministre, predsednika in podpredsednika državnega zbora, predsednika, podpredsednika in člane delovnih teles državnega zbora, generalnega sekretarja državnega zbora, sekretarja sekretariata za zakonodajo in pravne zadeve, člane stalnih delegacij državnega zbora v mednarodnih parlamentarnih ustanovah in mednarodnih organizacijah, sodnike ustavnega sodišča, sodnike, pet članov sodnega sveta, guvernerja centralne banke, člane računskega sodišča, druge nosilce javnih funkcij, za katere tako določa zakon.

Državni zbor opravlja tudi druge zadeve iz svoje pristojnosti, ki jih določajo ustava, zakoni, poslovnik državnega zbora in odloki, izdani na podlagi tega poslovnika (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 4. del, 48. člen)³⁹.

Državni zbor vodi predsednik ob pomoči največ treh podpredsednikov in kolegija, ki ga ob navedenih sestavljajo še vodje poslanskih skupin in poslanca madžarske in italijanske narodnosti. Državni zbor deluje prek odborov, ki opravljajo tipične naloge parlamentarnih delovnih teles in komisij, ki so ustanovljene za posebne naloge.

³⁷Vlado Republike Slovenije predstavljajo predsednik in ministri. V okviru svojih pristojnosti so samostojni in odgovorni državnemu zboru. Predsednik republike po posvetovajih z vodji poslanskih skupin predloži državnemu zboru kandidata za predsednika vlade. Predsednika vlade voli državni zbor z večino glasov vseh poslancev. Ministre imenuje in razrešuje državni zbor na predlog predsednika vlade (Ustava Republike Slovenije, 1991, 4. del, 110. člen). Funkcije vlade v ustavi niso opredeljene, ampak jih je določil zakon, ki določa, da je vVlada organ izvršilne oblasti in najvišji organ državne uprave Republike Slovenije. Njene funkcije so predvsem izvajanje politike, ki jo določi državni zbor, ter izvajanje zakonov in drugih aktov državnega zbora (Grad, 1996: 154).

³⁸Predsednik republike predstavlja Republiko Slovenijo in je vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil. Izvoli se na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah. Kandidat je izvoljen z večino veljavnih glasov za dobo petih let, vendar največ dvakrat zaporedoma. Pristojnosti predsednika republika so: razpisuje volitve v državni zbor, razglašá zakone, imenuje državne funkcionarje, kadar je to določeno z zakonom, postavlja in odpoklicuje veleposlanike in poslanike republike, izdaja listine o ratifikaciji, odloča o pomilostitvah, podeljuje odlikovanja in častne naslove (Ustava Republike Slovenije, 1991, 4. del, 102., 103., 107. člen).

Poslanci imajo pravico, da se povezujejo v poslanske skupine. Poslanec je lahko član le ene poslanske skupine (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 8. del, 118. člen). Poslansko skupino lahko ustanovijo najmanj trije poslanci. Ustanovijo jo lahko najpozneje v 8 dneh po konstituiranju državnega zbora (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 9. del, 120. člen).

Državni zbor ustanovi delovna telesa⁴⁰ za preučevanje posameznih področij, za pripravo odločitev o politiki na teh področjih in za oblikovanje stališč do posameznih vprašanj, za pripravo, preučevanje in obravnavo predlogov zakonov ter drugih aktov državnega zbora (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 9. del, 124. člen). To potrjuje pravilnost drugo zastavljene raziskovalne hipoteze, ki govori o tem, da so stranke pomemben oblikovalec zakonodaje, saj delovna telesa sestavljajo poslanci političnih strank, ki so zastopane v državnem zboru.

Državni zbor nima fiksnega števila delovnih teles, doslej pa jih je vedno oblikovalo prek 30. Zaradi majhnega števila poslancev in zato, ker je sprejeto načelo, da morajo biti v vsakem delovnem telesu predstavniki vseh parlamentarnih strank, so poslanci člani več delovnih teles. To pa povzroča težave v delovanju delovnih teles državnega zbora.

Prvo sejo novoizvoljenega državnega zbora skliče predsednik republike najkasneje 20 dni po njegovi izvolitvi. Do izvolitve predsednika državnega zbora vodi prvo sejo novoizvoljenega državnega zbora najstarejši poslanec (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 2. del, 10. člen).

³⁹Uradni list Republike Slovenije, številka 40-1659/93 z dne 17. julija 1993, 80-2894/94 z dne 23. decembra 1994, popravek 3-1/95 z dne 20. januarja 1995, 28-1752/96 z dne 30. maja 1996, 26-1563/97 z dne 16. maja 1997 in 46-2277/00 z dne 31. maja 2000.

⁴⁰Naloge delovnih teles: Vdnevni red sej delovnih teles se uvrščajo zadeve, ki so jim dodeljene v obravnavo, ter zadeve v skladu s sklepi ali s programom dela delovnega telesa. O obravnavi zadeve na seji delovno telo oblikuje poročilo državnemu zboru (136. člen). Delovno telo lahko predlaga državnemu zboru, da zahteva mnenje državnega sveta o vprašanjih, o katerih razpravlja ali odloča (139. člen). Delovno telo pri uresničevanju usmerjevalne in nadzorne funkcije zlasti skrbi za ugotavljanje stanja na posameznem področju, preverja upravičenost interesov raznih družbenih skupin, ki so povezane s področjem, ocenjuje ustreznost zakonodajne ureditve, posebej tudi glede na zakonodajno ureditev področja z ozirom na procese v svetu, preverja učinkovitost uresničevanja sprejetih zakonov in predlaga politiko ter spremlja uresničevanje politike na svojem področju (140. člen). Delovno telo lahko sodeluje pri oblikovanju okvirnega programa dela in dnevnega reda sej državnega zbora (147. člen) (Uradni list Republike Slovenije, Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 9. del, Ljubljana 2000).

Državni zbor je pri svojem delovanju, posebej kar obsega njegovo zakonodajno funkcijo, tesno povezan z delom vlade. Zakone namreč lahko, poleg vsakega poslanca, kar potrjuje drugo zastavljeno raziskovalno hipotezo, ter najmanj pet tisoč volivcev, predlaga tudi vlada. Predsednik republike najkasneje v 30 dneh po konstituiranju državnega zbora predloži državnemu zboru kandidata za predsednika vlade (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 257. člen). Volitve predsednika vlade se opravijo na seji državnega zbora, ki mora biti najprej 48 ur in najkasneje 7 dni po prejemu predloga kandidata (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 258. člen).

Predsednik vlade mora najpozneje v 15 dneh po izvolitvi predložiti predsedniku državnega zbora predlog za imenovanje ministrov (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 262. člen). Vsak kandidat za ministra se mora predstaviti pristojnemu delovnemu telesu državnega zbora.

O imenovanju ministrov glasujejo poslanci tako, da glasujejo o listi kandidatov za ministre kot celoti (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 265. člen).

Predsednik vlade in ministri predstavljajo vlado v državnem zboru (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 267. člen).

Državni zbor in njegova delovna telesa obveščajo vlado o svojih sejah, njihovem dnevnem redu ter o sprejetih odločitvah in mu pošiljajo potrebno gradivo (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 269. člen).

Ob predlogu državnega proračuna mora vlada predložiti državnemu zboru celovito poročilo o svojem delu v preteklem letu. Vsak poslanec lahko predloži, da državni zbor sprejme sklep, s katerim se od vlade ali posameznega ministra zahteva, da poroča državnemu zboru o izvrševanju zakonov, drugih predpisov, ki jih je sprejel državni zbor, ter o drugih ukrepih iz svoje pristojnosti in njihovih učinkih (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 270. člen).

Vlada ima pravico na svojo pobudo poročati državnemu zboru o svojem delu in o stanju na posameznem področju (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 271. člen).

Najmanj deset poslancev lahko vloži pri predsedniku državnega zbora pisni predlog, naj se izvoli nov predsednik vlade. Predsednik državnega zbora o predlogu takoj obvesti predsednika vlade in poslance. Pred volitvami novega predsednika vlade ima predsednik vlade pravico odgovoriti na zahtevo za nezaupnico in obrazložiti svoje poglede na dotedanje delo vlade (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 274. člen).

Predsednik vlade o svojem odstopu ali odstopu ministra obvesti predsednika državnega zbora. Predsednik državnega zbora uvrsti odstop predsednika vlade na dnevni red seje državnega zbora najpozneje v enem tednu od prejema obvestila o odstopu. Z odstopom predsednika vlade preneha tudi funkcija ministrov (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 282. člen).

Najmanj deset poslancev lahko vloži interpelacijo o delu vlade ali posameznega ministra (Uradni list Republike Slovenije (2000): Poslovnik državnega zbora Republike Slovenije, 14. del, 284. člen).

Prvi predsednik novega, strankarskega parlamenta, tedaj še trozborne skupščine⁴¹, je bil dr. France Bučar (1990–92), prvi predsednik državnega zbora Herman Rigelnik (1992–94). Sledili so mu Jožef Školč (1994–96), Janez Podobnik (1996–2000), in Borut Pahor, ki je mesto predsednika zasedel leta 2000.

⁴¹Sestava: zbor združenega dela, zbor občin, družbenopolitični zbor. Način ureditve predstavniškega telesa v državi. Skupščina je najvišji organ, ki so mu vsi drugi podrejeni ali iz njega izhajajo. Uvedba v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji leta 1953, v Sloveniji določen z Ustavo leta 1974, s čimer je bilo odpravljeno načelo delitve oblasti, zakonodajna, izvršilna, sodna oblast izhajajo iz skupščine (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988, stran: 958).

Volilni rezultati strank na volitvah v državni zbor v letih 1990–2000:

Stranka	1990*		1992		1996		2000	
	%	sedeži	%	sedeži	%	sedeži	%	sedeži
LDS	14,5	39	23,4	22	27,0	25	36,0	34
SLS	12,6	32	8,6	10	19,3	19	-	-
SLS+ +SKD	-	-	-	-	-	-	9,5	9
SDS	7,1	17	3,3	4	16,1	16	15,8	14
SKD	13,0	23	14,5	15	9,6	10	-	-
N.Si Krščanska ljudska stranka	-	-	-	-	-	-	8,7	8
ZLSD	17,3	36	13,5	14	9,0	9	12,1	11
DESUS	-	-	-	-	4,3	5	5,2	4
SNS	-	-	10,2	12	3,2	4	4,4	4
DS	9,5	30	5,1	6	-	-	-	-
LS	2,5	4	-	-	-	-	-	-
ZS	8,8	17	3,7	5	-	-	-	-
SSS	5,3	14	-	-	-	-	-	-
SMS	-	-	-	-	-	-	4,3	4
Neodvisni poslanci	9,2	22	-	-	-	-	-	-
Narodnosti	2,5	6	2,2	2	2,2	2	2,2	2
Druge stranke	9,4	-	17,9	-	11,5	-	3,7	-
SKUPAJ	100	240	100	240	100	90	100	90

Legenda:

LDS = Liberalni demokrati Slovenije

SLS = Slovenska ljudska stranka

SDS = Socialdemokratska stranka

SKD = Slovenski krščanski demokrati

N.Si = Nova Slovenija

ZLSD = Združena lista socialnih demokratov

DESUS = Demokratska stranka upokojencev Slovenije

SNS = Slovenska nacionalna stranka

DS = Demokrati Slovenije

LS = Liberalna stranka

ZS = Zeleni Slovenije

SSS = Socialistična stranka Slovenije

SMS = Stranka mladih Slovenije

Vir: Lukšič, Igor (2001): Politični sistem Republike Slovenije, Očrt, Znanstveno in publicistično središče Ljubljana, stran 17.

V letih od 1990 do danes je bilo med parlamentarnimi strankami sklenjenih kar nekaj koalicij, ki pa so trajale sorazmerno kratek čas, saj je med koalicijskimi strankami pogosto prihajalo do nestrinjanj.

Sklepanje koalicij v Republiki Sloveniji od leta 1990 do 2000:

Tip koalicije	Stranke v koaliciji	Predsednik vlade	Trajanje vlade	Število poslancev
enoblokovska koalicija	SDS, DS, LS SLS, ZS,SKD	Lojze Peterle	od 16.5.90 do 14.5.92	123/ 240
velika koalicija	SDS,DS,ZS, Janez LDS,ZLSD, SSS	Janez Drnovšek	od 14.5.92 do 12.1.93	153/ 240
velika koalicija	LDS,SKD Janez ZLSD,SDSS	Janez Drnovšek	od 12.1.93 do 14.3.94	55/ 90
velika koalicija	LDS,SKD, Janez ZLSD*	Janez Drnovšek	od 14.3.94 do 31.1.96	51/ 90
velika koalicija	LDS,SKD* Janez	Janez Drnovšek	od 31.1.96 do 27.2.97	37/ 90
velika koalicija	LDS,SLS DESUS	Janez Drnovšek	od 27.2.97 do 3.5.00	49/ 90
enoblokovska koalicija	SDS, SLS+SKD**	Andrej Bajuk	od 3.5.00 do 30.11.00	46/ 90
velika koalicija	LDS,ZLSD, Janez SLS,DESUS	Janez Drnovšek	od 30.11.00	58/ 90

Legenda:

* Koaliciji sta nastali z zamenjavo ministra in z odhodom SDS iz vlade ter z izstopom ZLSD iz vlade.

** V vrste nove vladne večine sta vstopili še poslanki DESUS in SNS.

Vir: Lukšič, Igor (2001): Politični sistem Republike Slovenije, Očrt, Znanstveno in publicistično središče Ljubljana, str. 24.

3.6. DRŽAVNI SVET REPUBLIKE SLOVENIJE

Državni svet kot drugi dom slovenskega parlamenta predstavlja posebnost v političnih sistemih zahodnih demokracij, saj je podobno kot nekdanji irski senat in nekdanji senat Svobodne države Bavarske sestavljen po načelu korporativnega predstavništva (Lukšič, 2001: 19).

Državni svet je zastopstvo nosilcev socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov. Državni svet ima 40 članov. Sestavljajo ga štirje predstavniki delodajalcev, štirje predstavniki delojemalcev, štirje predstavniki kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev, šest predstavnikov negospodarskih dejavnosti ter dvaindvajset predstavnikov lokalnih interesov. Organizacijo državnega sveta ureja zakon (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 96. člen).

Državni svet lahko predlaga državnemu zboru sprejem zakonov, daje državnemu zboru mnenje o vseh zadevah iz svoje pristojnosti, zahteva, da državni zbor pred razglasitvijo kakega zakona o njem še enkrat odloča (ima možnost, da s suspenzivnim vetom⁴² posega v zakonodajni postopek), zahteva razpis referendumu iz drugega odstavka 90. člena Ustave⁴³, zahteva preiskavo o zadevah javnega pomena iz 93. člena⁴⁴. Na zahtevo državnega zbora mora državni svet izreči mnenje o posamezni zadevi (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 97. člen).

⁴²Pristojnost državnega sveta, opredeljena v tretji alineji 1. odstavka 97. člena Ustave Republike Slovenije, po kateri državni svet lahko zahteva, da državni zbor pred razglasitvijo kakega zakona o njem še enkrat odloča. V sedmih dneh od sprejetja zakona (Državni svet Republike Slovenije: Poročilo o delu državnega sveta Republike Slovenije po prvem letu delovanja od 17. decembra 1997 do 31. decembra 1998).

⁴³90. člen Ustave govori o zakonodajnem referendumu. V delu, kjer govori o državnem svetu se glasi: Državni zbor lahko razpiše referendum na svojo pobudo, mora pa ga razpisati, če to zahteva najmanj tretjina poslancev, državni svet ali štirideset tisoč volilcev (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 90. člen).

⁴⁴93. člen Ustave določa parlamentarno preiskavo. Državni zbor lahko odredi preiskavo o zadevah javnega pomena, mora pa to storiti na zahtevo tretjine poslancev državnega zbora ali na zahtevo državnega sveta (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 93. člen).

Volitve v državni svet ureja zakon, ki ga sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev⁴⁵.

Državni svet sklepa, če je na seji navzoča večina članov. Odloča z večino opredeljenih glasov navzočih članov (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 99. člen).

Član državnega sveta ne sme biti hkrati poslanec v državnem zboru (Ustava Republike Slovenije, 4. del, 100. člen).

S temi funkcijami igra pomembno nadzorno vlogo v političnem sistemu Republike Slovenije in predstavlja korektiv strankarski demokraciji in strankarskemu sistemu, ki je utelešen v državnem zboru (Lukšič, 2001: 20).

⁴⁵Volitve so posredne, preko posebnih volilnih teles, v katera določena združenja ali občine izvolijo elektorje glede na število članov ali volivcev.

4. ZVEZNA REPUBLIKA AVSTRIJA

V nadaljevanju svojega diplomskega dela bom raziskovala še politični sistem in razmere v Zvezni republiki Avstriji. Avstrija je država, ki meji na Slovenijo in z njo gospodarsko in politično tesno sodeluje. Vendar sodelovanje med državama še zdaleč ni zadosten pogoj za podobnost političnega sistema.

4.1. KRATKA ZGODOVINA AVSTRIJSKE POLITIKE

V obdobju prve republike (1918–1938) v Avstriji ni bilo ugodnih razmer za razvoj parlamentarizma: razen v fazi prestrukturiranja in prehoda od monarhije k republiki (1918–1920) je bil parlament stalno v defenzivi (Fischer, 1999: 87).

Državi je grozila inflacija in leta 1922 se je zgodil finančni zlom. Vendar si je zaradi posojila Društva narodov in strogega mednarodnega proračunskega nadzora do leta 1926 gospodarsko opomogla. Še vedno pa se ni mogla razviti politična demokracija zaradi ideološke okorelosti političnih skupin, od katerih je vsaka imela globoko nezaupanje v cilje drugih in se je pripravljala na najslabše (Hausmaininger, 2000: 7).

Demokratske parlamentarne volitve novembra 1930 niso prinesle stabilne večine v državnem svetu in niz koalicijskih vlad ni mogel preprečiti radikalnih političnih konfrontacij zunaj parlamenta. Spor med konzervativci in socialisti je dobil dodatno razsežnost s krepitvijo avstrijskih nacionalsocialistov, potem ko je 30. januarja v Nemčiji oblast prevzel Adolf Hitler (Hausmaininger, 2000: 8).

Zaradi številnih sporov v Avstriji med političnimi strankami in zaradi prizadevanj po neodvisnosti je v Avstrijo posegla nemška armada in po Hitlerjevih navodilih so Avstrijo priključili nemškemu rajhu⁴⁶ (Hausmaininger, 2000: 9).

Klasična velika koalicija⁴⁷ poveljnega časa (1945–1966) je poskušala popraviti napake iz prve republike in se iz njih nekaj naučiti. Temu ustrezno so si prizadevali za krepitev demokratičnih temeljev republike. Kljub temu so bile v tem času razvojne možnosti parlamenta omejene. Opozicija je bila prešibka, da bi lahko učinkovito opravljala kontrolne naloge, parlamentarne frakcije vladnih strank pa so bile polno integrirane v zgradbo koalicije, katere volja se je oblikovala v predparlamentarnem prostoru (Fischer, 1999: 88).

Leta 1966 je OVP, Avstrijska ljudska stranka, oblikovala prvo enostrankarsko vlado druge republike⁴⁸. Začela je fazo modernizacije in demokratizacije, kar je vključevalo pomembnejšo vlogo parlamenta in razvoj kritičnega javnega mnenja (Hausmaininger, 2000: 14).

Manjšinska vlada Socialdemokratske stranke v obdobju 1970–1971 je bila s stališča parlamentarizma morda najbolj zanimivo obdobje druge republike, ker je vlada lahko delovala in preživela samo s soglašanjem vsaj ene od obeh opozicijskih strank v parlamentu (Fischer, 1999: 88).

Za fazo samostojne vlade Socialdemokratske stranke od 1971 do 1983 velja podobno kot za čas samostojne vlade Ljudske stranke, samo z obratnim političnim predznakom: homogeni toda številčno šibki vladni večini je stala nasproti relativno močna opozicija (Fischer, 1999: 88).

⁴⁶Nemški rajh, Deutsches Reich, tretji rajh je oznaka za nacistično Nemčijo v letih od 1933 do 1945. V tem času je v Nemčiji vladal nacionalsocializem. Ime je dobil po nosilcu, Nacionalistični nemški delavski partiji, NSDAP, ustanovljeni 1919. leta v Munchnu kot politično teroristična organizacija. Nacionalizem si je podredil celotno politično in gospodarsko življenje v Nemčiji in ga bliskovito militariziral. Odpravil je druge politične stranke in vsako naprednost dušil s silo. Pod Hitlerjevim vodstvom so začeli drugo svetovno vojno in Nemčijo pripeljali v katastrofo. Hitler je pred koncem vojne napravil samomor (Leksikon Cankarjev založbe, 1988, str. 676 in 694).

⁴⁷Po priznanju vlade za celotno Avstrijo, 27. aprila 1945, ko je začasna vlada Avstrije na Dunaju razglasila ustanovitev Avstrije kot demokratične republike, so lahko izvedli svobodne in tajne volitve v vsej državi, na katerih so komunisti utrpeli uničujoč poraz. Ljudska stranka OVP je dobila 85 od 165 sedežev in tako absolutno večino v državnem svetu, 76 sedežev je dobila Socialdemokratska stranka, SPO, in le štiri sedeže komunisti. Leta 1947 so komunisti zapustili tripartitno vlado, kar je pomenilo koalicijo dveh najmočnejših strank: SPO in OVP (Hausmaninger, 2000: 11,12).

⁴⁸Obdobje od leta 1945, ko je začasna vlada Avstrije na Dunaju razglasila ponovno ureditev države kot demokratične republike, do 1955, ko je bila podpisana Dunajska državna pogodba, s katero je Avstrija ponovno postala suverena, neodvisna in demokratična država (Hausmannnger, 2000: 9, 14).

Leta 1983 je socialistična vlada izgubila absolutno večino. Oblikovana je bila mala koalicija med Socialdemokratsko stranko in Avstrijsko svobodnjaško stranko, FPO. Ta vlada se je morala ukvarjati s političnimi škandali ter z nadaljnjim propadanjem nacionalizirane industrije in rastočimi ekološkimi pritiski. Koalicijo so razpustili leta 1986, ko je nacionalist Jorg Haider postal predsednik Avstrijske svobodnjaške stranke. Na naslednjih volitvah 1986 so svobodnjaki podvojili svoje glasove, Zeleni pa so prvič prišli v parlament (Hausmaininger, 2000: 15).

Velika koalicija 1986–1990 je spet združila Social demokratsko stranko in Ljudsko stranko v skupaj oblikovani zvezni vladi, pri čemer pa so si prizadevali, da bi se izognili napakam in napačnim razvojnim smerem "stare velike koalicije". Tudi v tem obdobju je bila vloga parlamenta omejena (Fischer, 1999: 89).

Parlamentarnim volitvam v letih 1986, 1990, 1994 in 1995 so vedno sledile velike koalicije Ljudske stranke in Socialdemokratske stranke pod vodstvom socialističnega kanclerja Franza Vranitzkega. Pripeljale so do procesa normalizacije, ki je Avstrijo približal položaju v drugih zahodnoevropskih državah (Hausmaininger, 2000: 16).

Leta 1993 je Haiderjeva nacionalistična pot povzročila razdor med liberalnim krilom njegove stranke, ki je ustanovilo novo stranko Liberalni forum. Zaradi trenja med partnerji vladne koalicije je prišlo leta 1995 do novih volitev in do odstopa kanclerja Vranitzkega. Nasledil ga je Viktor Klima, ki pa ni bil sposoben izpeljati potrebnih učinkovitih reform. Med njegovim mandatom je koalicija doživljala hude čase (Hausmaininger, 2000: 16).

Parlamentarne volitve oktobra 1999 so bile odraz splošne negotovosti in strahu, ki so ju sprožili procesi globokih ekonomskih in socialnih sprememb zaradi evropske integracije in globalizacije. Opozicijski stranki FPO in Zeleni sta se pokazali kot bolj zanesljivi in verodostojni. SPO, čeprav je ostala najmočnejša stranka, je dobila le 33,2 odstotka glasov in izgubila šest od prejšnjih 71 sedežev v parlamentu. FPO je pridobila 11 sedežev, OVP je ohranila moč z 52 sedeži, Zelenim pa je pripadlo 14 sedežev. Liberalci so bili izbrisani (Hausmaininger, 2000: 18).

V poizkusih oblikovanja učinkovite vlade si je Ljudska stranka prizadeval vstopiti v še eno koalicijo s Socialdemokratsko stranko, vendar se jim to ni posrečilo, saj SPO ni mogla izvesti

nikakršnih reform, ravno tako pa se ni hotela odreči finančnemu ministrstvu in ga dati OVP. SPO je politično bojkotirala FPO, medtem ko so vsaj nekateri deli OVP dopuščali komunikacijo z njimi. Tako se je OVP, kljub močnim nasprotovanjem vseh strani, odločila za sooblikovanje vlade s Haiderjevo svobodnjaško stranko (Hausmaininger, 2000: 19).

Članice Evropske unije so takoj postale zaskrbljene in so celo zagrozile z bojkotom in izolacijo Avstrije, vendar to ne bi bilo upravičeno. Haider je maja 2000 sicer odstopil z mesta predsednika FPO, vendar nadaljuje svoje delo kot deželni glavar Koroške (Hausmaininger, 2000: 45).

Kljub precej pestrim dogajanjem in veliko reformam ter hudim časom se avstrijska politika počasi umirja in dosega dober gospodarski in politični ter socialni razvoj.

4.2. TEMELJNA NAČELA AVSTRIJSKE USTAVE

Ustavna zgodovina sodobne Avstrije se je začela leta 1848, v letu evropskih revolucij. Tega leta je odstopil tvorec avtorskega sistema⁴⁹, knez Metternich. Do leta 1867 avstrijsko pot do ustavne monarhije obeležuje sprejetje večjega števila ustav. Poraz v prvi svetovni vojni (1914–1918) je povzročil razpad avstro-ogrske monarhije in revolucionarno oblikovanje nove države, Nemške Avstrije. Cesar se je umaknil in razglašena je bila republika (Hausmaininger, 2000: 21).

Z mirovnim sporazumom v Saint Germainu leta 1919 je nova država dobila določene meje, ime Avstrija in prepoved, da bi se združila z Nemčijo. 1. oktobra 1920 je ustavni zbor sprejel novo Zvezno ustavo. Leta 1925 je bilo sprejeto dopolnilo k ustavi, po katerem je bila izvršena ločitev oblasti med zvezo in deželami, in spet leta 1929 z namenom, da se poveča moč predsednika. Ta ustava je veljala do leta 1934 in bila ponovno sprejeta leta 1945 (Hausmaininger, 2000: 21).

⁴⁹ Avtokracija je politična ureditev, v kateri ima državni poglavar kot avtokrat neomejeno oblast. Preneseno pomeni samovladje v državi (Leksikon Cankarjeve založbe, Družboslovje, 1986: 24).

Avstrijska ustava ni toga, ampak precej fleksibilna, kar pomeni, da lahko hitro pride do sprememb. Katerikoli zakonski predpis se lahko postavi na raven ustavnosti, s tem da se ga preprosto označi kot ustavno določilo in v državnem zboru dobi dvotretjinsko večino (Hausmaininger, 2000: 22).

Veljavno avstrijsko pravo se sestoji iz velikega števila pravnih norm z veljavnostjo ustave, ki so nastale v več kot 120-letnem obdobju. Avstrijsko ustavno pravo ne pozna določila, ki ga ne bi bilo mogoče spremeniti. Zato pa poudarja tiste norme ustavnega prava, katerih spreminjanje ima tako daljnosežen pomen, da bi potem morali govoriti o celotni spremembi zvezne ustave (Ucakar, 1998: 81).

Avstrijska ustava vsebuje več načel, ki se po navadi označujejo kot temeljna ali strukturna načela zvezne ustave. Večina strokovnjakov se strinja z naslednjimi šestimi temeljnimi načeli: načelo demokratičnosti države, republikansko načelo, načelo zvezne države, načelo delitve oblasti, liberalno načelo in načelo pravne države (Hausmaininger, 2000: 22).

Načelo demokratičnosti v ustavi⁵⁰ pravi, da je Avstrija demokratična republika, katere zakoni izhajajo iz ljudstva. Na tem določilu temelji sistem posredne parlamentarne demokracije, natančneje opredeljene v ustavi in utemeljene v Zakonu o političnih strankah iz leta 1975. Ti dve ustavni določili potrjujeta prvo zastavljeno raziskovalno hipotezo. Prvi člen Zakona o političnih strankah (šteje se kot ustavno določilo) navaja obstoj in pluralnost političnih strank kot temeljni element avstrijskega političnega sistema. Trenutno so v avstrijskem parlamentu zastopane štiri stranke. Kljub temu da je avstrijska demokracija v temelju posredna, kar pomeni, da jo izvajajo izvoljeni predstavniki ljudstva, se v zadnjih letih bolj uveljavljajo različne oblike neposredne demokracije, kot so ljudske zahteve in referendum⁵¹ (Hausmaininger, 2000: 22).

⁵⁰1. člen avstrijske ustave (The Austrian Federal Constitution, prevedel C. Kessler, 2. izdaja, 1983).

⁵¹V ustavnopravni teoriji označujemo z izrazom referendum obliko neposrednega odločanja volivcev o ustavi, zakonu ali o drugem pravnem aktu in o drugem vprašanju, ki je pomembno za družbeno skupnost. S pravnega vidika pomeni referendum pravico vseh državljanov, ki imajo volilno pravico, da s splošnim glasovanjem odločijo o posameznem aktu zakonodajnega telesa. Z vidika delovanja državne oblasti pa pomeni način participacije ljudstva pri sprejemanju najpomembnejših pravnih in političnih odločitev, ki so sicer v pristojnosti predstavniškega telesa (Kaučič, 1996: 234).

Druga pomembna oblika neposredne demokracije je ljudska iniciativa. Pomeni pravico določenega števila volivcev ali odstotka volilnega telesa, da pisno predlagajo predstavniškemu telesu pravno ureditev določenega vprašanja oziroma sprejem določene odločitve, ki jim ustreza. Pri tem lahko volivci zahtevajo, da se določeno

Republikansko načelo je skupaj z načelom demokratičnosti vključeno v 1. člen ustave. Predstavlja načelo, ki odklanja monarhijo kot preživeli politični sistem.

Kakršnakoli sprememba v vladi, ki bi kazala v smeri ustavne monarhije, bi predstavljala celotno spremembo, o kateri odloča ljudski referendum. Da bi okrepili to načelo, ustava članom habsburške družine prepoveduje kandidirati za mesto zveznega predsednika (Ustava Zvezne republike Avstrije, 3. odstavek, 60. člen).

Načelo federalizma določa, da je Avstrija zvezna država (Ustava Zvezne republike Avstrije, 1. odstavek, 2. člen). Zvezo tvori devet avtonomnih dežel: Gradiščanska, Koroška, Spodnja Avstrija, Zgornja Avstrija, Solnograška, Štajerska, Tirolska, Predarlberško in Dunaj. Dežele imajo omejeno zakonodajno oblast, nekaj izvršilne oblasti, nimajo pa ločenih sodnih sistemov. Z zvezo sodelujejo pri zakonodajnih aktivnostih s pomočjo ustanove, ki je sorodna drugemu parlamentu – zveznemu svetu, in prek svojih ustanov sodelujejo tudi pri upravljanju zveznega zakona (Hausmaininger, 2000: 23).

Načelo ločitve oblasti v ustavi ni izrecno imenovano, toda nekatere njegove vidike najdemo v formulacijah, kot so "sodna in izvršna oblast sta ločeni na vseh ravneh" (Ustava Zvezne republike Avstrije, 94. člen) ali "zakonodajno oblast na zvezni ravni izvaja državni zbor skupaj z zveznim svetom" (Ustava Zvezne republike Avstrije, 24. člen). Toda avstrijska ustava vsebuje tudi elemente osredotočenja oblasti v parlamentu, s čimer je izvršna oblast precej podrejena zakonodajni⁵² (Hausmaininger, 2000: 23).

Liberalno načelo se izraža s celo vrsto temeljnih pravic in svoboščin, ki so se razvile pod vplivom političnega liberalizma in so bile oblikovane zato, da ščitijo posameznika pred nepooblaščenimi posegi države (Hausmaininger, 2000: 23).

Načelo pravne države se izraža v načelu zakonitosti iz 18. člena ustave⁵³ in v pooblastilih, ki jih imata ustavno⁵⁴ in upravno⁵⁵ sodišče, zato da nadzirata ustavnost in zakonitost v delovanju

vprašanje v ustavi ali v zakonu uredi drugače kot doslej, da se uredi na novo, da se sploh ne uredi ali da se pravna ureditev določenega vprašanja odpravi (Kaučič, 1996: 248).

⁵²Primer: "Celotna javna uprava lahko deluje samo na osnovi zakonov." (Ustava Zvezna republike Avstrije, 18. člen).

⁵³Glej opombo 52.

⁵⁴Sestavo in naloge ustavnega sodišča v Avstriji v precejšnjih podrobnostih urejajo členi od 137 do 148f v Ustavi Zvezne republike Avstrije (Hausmaninger, 2000: 140).

države. Odraža se tudi v obstoju neodvisnih sodišč, ki obravnavajo civilne in kazenske zadeve (Hausmaininger, 2000: 24).

4.3. VOLILNI SISTEM V AVSTRIJI

Če si ogledamo zgodovino volilnega prava zadnjih sedmih desetletij, moramo ugotoviti, da je bilo na tem področju sorazmerno malo dinamike. Sicer so tako krščanski socialisti kot tudi socialni demokrati in velikonemška stranka v letih 1919–20 predložili lastne osnutke ustav, toda v njih je bilo glede osnovnih načel volilne pravice malo razlik: volitve po strankarskih seznamih so bile prav tako nesporne kot razčlenitev državnega teritorija v volilna okrožja⁵⁶ (Fischer, 1998: 89).

Tudi ostala temeljna načela volilne pravice so se le počasi razvijala. Danes so zapisana v 26. členu zveznega ustavnega zakona. Z leti so zniževali starostno mejo za pridobitev aktivne in pasivne volilne pravice in na koncu, na podlagi rzsodbe ustavnega sodišča (G 218/88-24 z dne 5.4.1989), uvedli in uredili volilno pravico za Avstrijce v tujini (Fischer, 1998: 89).

Temeljne značilnosti volilnega prava, ki je bilo sprejeto 1992 in prvokrat uporabljeno 1994, so (Muller, 1998: 193):

Dodeljevanje mandatov poteka na treh ravneh: najprej v 43 regionalnih volilnih okrožjih, potem v devetih zveznih deželah, ki so identične z deželnimi volilnimi okrožji in nazadnje za vso Avstrijo⁵⁷.

183 sedežev v državnem zboru se na podlagi izida zadnjega popisa prebivalstva porazdeli na deželna volilna okrožja in znotraj le-teh na regionalna volilna okrožja.

Volilno število, to je osnova za izračun glasov, potrebnih za en mandat, se obračuna za vsako deželno volilno okrožje posebej; isto velja za regionalna volilna okrožja znotraj posameznih deželnih volilnih okrožij. Volilno število dobimo, če število veljavnih glasov delimo s

⁵⁵Upravno sodišče naj bi delovalo kot sodišče zadnje instance, ki nalaga sodni nadzor nad sistemom internih pritožb, kjer so bili upravni organi predvsem pooblašeni za nadzor samih sebe. Vendar pa od leta 1991 upravno sodišče deluje na več področjih kot drugostopenjsko pritožbeno sodišče nad neodvisnimi upravnimi rzsodišči (Hausmaninger, 2000: 134).

⁵⁶V tem obdobju namreč v Avstriji ni bilo ugodnih pogojev za razvoj parlamentarizma (Fischer, 1998: 87).

⁵⁷Avstrija je organizirana v eno zvezno, devet deželnih in 43 regionalnih volilnih okrožij. Po dve okrožji sta na Gradiščanskem in Predarlberškem, trije na Solnograškem in Koroškem, po pet na Tirolskem in v Zgornji Avstriji, po sedem na Dunaju in v Spodnji Avstriji ter osem na Štajerskem (Hausmaninger, 2000: 47).

številom mandatov, dodeljenih posameznemu volilnemu okrožju (Harejev sistem⁵⁸) (Muller, 1998:193).

V prvem ugotovitvenem postopku se dodelijo mandati v regionalnih volilnih okrožjih. Število mandatov, ki jih dobi posamezna stranka, dobimo, če število glasov za določeno politično stranko delimo z volilnim številom.

V drugem ugotovitvenem postopku se dodelijo mandati v deželnih volilnih okrožjih. V tem ugotovitvenem postopku lahko dobijo mandate samo tiste stranke, ki so dobile najmanj en mandat v enem od regionalnih volilnih okrožij ali ki so pridobile najmanj 4 odstotke veljavnih glasov v Avstriji (določilo o 4-odstotnem volilnem pragu). Vsaka stranka dobi toliko mandatov, kolikor znaša število njenih glasov, dobljenih v deželnem volilnem okrožju, deljeno z volilnim številom (Harejev sistem). Mandati, dodeljeni v prvem ugotovitvenem postopku, se odštejejo.

V tretjem ugotovitvenem postopku se dodeljujejo poslanski mandati po vsej Avstriji. V tem ugotovitvenem postopku mandate lahko prejmejo samo tiste stranke, ki so dobile najmanj en mandat v enem izmed regionalnih volilnih okrožij ali ki so prejele najmanj 4 odstotke veljavnih glasov v Avstriji. Volilno število, ki je osnova za izračun mandatov, se v tretjem ugotovitvenem postopku izračunava po d'Hontovem sistemu⁵⁹, to je na osnovi vseh veljavnih glasov⁶⁰. Vsaka stranka dobi toliko poslanskih mandatov, kolikor je volilnih glasov v vsoti glasov, oddanih za določeno politično stranko. Mandati, ki so bili dodeljeni v prvem in drugem ugotovitvenem postopku, se odštejejo (Muller, 1998: 194).

⁵⁸ Glej stran 24.

⁵⁹ Glej stran 24.

⁶⁰ To se napravi tako, da se vsote volilnih glasov strank, ki so preostali po izračunu mandatov v prvem ugotovitvenem postopku, zapiše po vrstnem redu glede na velikost. Pod vsako vsoto glasov se zapišejo njihovi sorazmerni deli: najprej polovica, nato tretjina, četrtna in tako naprej. Za vsak posamezni mandat, dodeljen na osnovi preostanka glasov, velja kot volilno število najvišje pripisano število, za dva mandata drugo najvišje število in tako naprej (Muller, 1998: 194).

Na ravni regionalnih in deželnih volilnih okrožij imajo volivci možnost spreminjati kandidatne liste, tako da obkrožijo prednostni glas (regionalno volilno okrožje) ali vstavijo neko ime (deželno volilno okrožje). Za pridobitev enega mandata na osnovi prednostnih glasov je potrebna v regionalnih volilnih okrožjih najmanj šestina strankarskih glasov ali več kot polovica volilnega števila, v deželnih okrožjih pa je potrebno število glasov v obsegu volilnega števila (Muller, 1998: 194).

4.4. POLITIČNE STRANKE

Avstrijsko pravo razlikuje tri različne pojme za stranko.

Volilna stranka je navedena v 26. členu zveznega ustavnega zakona, njena pravna osnova pa je vsakokratni volilni pravilnik. Volilne stranke so politične grupacije, ki kandidirajo na volitvah. Pogoji za kandidaturu za državni zbor je predložitev 200–500 (odvisno od števila prebivalstva posamezne zvezne dežele, volilnega okrožja) izjav o podpori na posamezno volilno okrožje ali, od leta 1969 naprej, podpora treh poslancev za državni zbor ter prispevek k stroškom.

Stranka v parlamentu. Njena pravna osnova sta 35. in 55. člen zveznega ustavnega zakona in poslovnik parlamenta. Poslanci iste volilne stranke se lahko združujejo v parlamentarne klube. Za vsak parlamentarni klub je potrebno najmanj pet poslancev. Status kluba omogoča dostop do parlamentarnih odborov, prostorov in finančnih sredstev.

Politična stranka. Omenja jo 147. člen zveznega ustavnega zakona, njena pravna podlaga pa je zakon o strankah (Zvezni ur.l. 404/175).

Strankarska demokracija je utemeljena v avstrijski ustavi. V prvem členu zveznega ustavnega zakona je zapisano: Obstoje in pluralnost političnih strank sta bistveni sestavini demokratičnega sistema republike Avstrije (Zakon o političnih strankah, 1975).

Pred izdajo zakona o strankah leta 1975 politične stranke niso imele pravne podlage, vendar se tudi Socialdemokratska stranka, Ljudska stranka in Komunistična stranka, ustanovne stranke druge republike, niso konstituirale kot društva. Vladajoči pravni nauk in sodna praksa

ustavnega sodišča sta določala, da ustava sicer ne vsebuje določil o strankah, je pa pogoj za njihov obstoj. Zakon o strankah ne predpisuje tako rekoč nobenih omejitev za ustanavljanje in delovanje političnih strank. Njihovo ustanavljanje je svobodno, če z zveznim ustavnim zakonom ni določeno drugače (Zakon o političnih strankah, 1975, 1. člen, 3. del).

Za ustanovitev stranke je potreben samo sprejem statuta, njegova objava v periodični tiskovini in deponiranje pri notranjem ministrstvu. Iz statuta mora biti razvidno, kateri organi zastopajo stranko navzven in kakšne so pravice in dolžnosti stranke (Zakon o političnih strankah, 1975, 1. člen, 4. del). Zapoved o demokraciji znotraj stranke ne obstaja (Muller, 1998: 192). Edina omejitev za politične stranke je, da je prepovedano oživljanje nacionalsocializma⁶¹. Zaradi tega je ustavno sodišče leta 1987 z zakonom prepovedalo delovanje desničarske nacionalno demokratske stranke (Hausmaninger, 2000: 40).

V skladu z zakonom o političnih strankah je v Avstriji v začetku leta 1996 obstajalo več kot 400 strank, trenutno jih je uradno registriranih čez 700, vendar so v parlamentu zastopane le štiri (Hausmaninger, 2000: 40).

Strukturo volitev v državni zbor, volitev predsednika zvezne države in volitev v deželni zbor določajo politične stranke. To pomeni, da stranke imenujejo kandidate, volivci pa se pri volitvah v državni in deželne zbore kot tudi pri volitvah avstrijskih poslancev v evropski parlament orientirajo predvsem na podlagi strank in manj na podlagi posameznih kandidatov. Tudi pri volitvah predsednika države igra osrednjo vlogo razmerje, ki vlada med posameznimi političnimi strankami.

V obdobjih med posameznimi volitvami se politične stranke povezujejo na ravni oblasti: nadzor nad izvršilno vejo in večino vladajočih zakonodajnih teles (državnega zbora) izvaja ista politična stranka oziroma, pri koalicijah, iste politične stranke. Nadzor nad zakonodajnimi telesi potrjuje drugo zastavljeno raziskovalno hipotezo, ki govori o tem, da so politične stranke pomemben oblikovalec zakonodaje. Sestava vladnega bloka je najbolj trdna v primeru

⁶¹Te prepovedi ne vsebujeta le zakon o prepovedi in zakon o političnih strankah, ampak tudi državna pogodba iz leta 1955, ko je Avstrija ponovno postala suverena, neodvisna in demokratična država (1. člen). V tem pogledu je Avstrija mednarodno obvezana (Hausmaninger, 2000: 40).

absolutne večine ene stranke in enostrankarskih deželnih vlad, ki temeljijo na takšni sestavi (Muller, 1998: 60).

Politično arena v drugi republiki označuje predvsem dominacija Socialdemokratske stranke, SPO, in Ljudske stranke, OVP. Poleg teh dveh, ki sta si ves čas izmenjevali večino, so se v parlamentu pojavljale še Svobodnjaška stranka, FPO, do leta 1959 Komunistična stranka, KPO, Zeleni in Liberalni forum (Muller, 1998: 207).

Leta 1986 so Zeleni prvič dobili sedeže v državnem zboru, s čimer se je politična scena v Avstriji pomladila. Časov, ko sta lahko obvladovali večino le dve politični stranki, je bilo konec. Od leta 1959 do 1986 so v parlamentu sedele le tri stranke, potem štiri in od leta 1993 pet strank (Muller, 1998: 207).

Socialdemokratska stranka Avstrije, SPO, se pojavlja na vsakih volitvah od leta 1970 kot največja politična stranka. Ustanovljena je bila leta 1874 in je služila kot temelj za povezovanje najpomembnejših levičarskih ideoloških tokov. V osemdesetih letih je imela skoraj 600.000 članov in je tako obvladovala daleč največje članstvo med vsemi avstrijskimi strankami, vendar je v zadnjih letih njihovo članstvo kar precej upadlo. Ravno tako je izgubljala volivce, katerih število je z dveh milijonov leta 1990 padlo na 1,5 milijona leta 1999 (Hausmaninger, 2000: 43).

Po tradiciji je socialdemokratska stranka svojo moč črpala iz delavcev kot tudi iz prebivalcev Dunaja in drugih velikih mest. Vendar so nekateri volivci iz delavskega razreda prešli k FPO, Svobodnjaški stranki Avstrije, ki se obravnava kot populistično gibanje za osvoboditev iz zastarelega političnega sistema. Na drugi strani pa je SPO jasno izgubljala levičarske liberalne mestne intelektualce, ki so se odločili za manjše opozicijske skupine Zelene alternative in Liberalnega foruma. Na državnih volitvah leta 1994 je število glasov za SPO padlo z 42,8 odstotka pod 35 odstotkov, dobili so samo 65 od 183 sedežev v parlamentu in ni jim uspelo doseči dvotretjinske večine skupaj s svojim koalicijskim partnerjem OVP, Avstrijsko ljudsko stranko (Hausmaninger, 2000: 43).

Leta 1995 so bile potrebne nove volitve, ker je manjši koalicijski partner OVP zahteval bolj drastične proračunske prihranke. Volivci so dali SPO več sedežev, vendar so ji občinske volitve in volitve Evropske unije leta 1996 spet prinesle resne izgube. Na Dunaju glasovi za SPO prvič niso dosegli tradicionalne absolutne večine in SPO je morala vstopiti v koalicijo z OVP. Na volitvah leta 1999 za avstrijski parlament so ponovno zasedli prvo mesto, vendar je

delež ljudskih glasov padel na 33,2 odstotka. Leta 2000 se je stranka prvič v tridesetih letih znašla v opozicijski vlogi. Lotila se je notranje reforme in ponovnega ideološkega umeščanja (Hausmaninger, 2000: 44).

Avstrijska ljudska stranka, OVP, je bila ustanovljena leta 1945. Hitro je poudarila zvestobo demokraciji in avstrijskemu narodu ter prikrila svoje prejšnje očitne religiozne povezave⁶². Sposobna je bila razširiti svoj vpliv tudi zunaj svojega tradicionalnega volilnega telesa aktivnih katolikov, kmetov, trgovcev, državnih uradnikov in drugih pisarniških delavcev. Vendar je določena kontinuiteta v strankini osebni in ideološki kozmetični ureditvi ostala (Hausmaninger, 2000: 44).

Vrhovno telo Ljudske stranke je Zvezna strankarska konferenca, ki je odgovorna za opredelitev ključnih smernic strankine politike in izvolitev zveznega strankarskega predsednika ter njegove odposlance. Zvezni strankarski izvršni odbor obsega predstavnike organizacij zveznih dežel in ustavodajne organizacije. Od leta 1995 je predsednik Ljudske stranke Wolfgang Schussel (www.austria.org/govern.htm, 27. 2. 2002).

Ljudska stranka se zavzema za svobodno in neodvisno Avstrijo, za njeno sodelovanje v Evropski uniji, za demokracijo, pravno in socialno državo. Spoštuje zasebnost in dostojanstvo ljudi. Ljudstvu poskuša omogočiti večjo vlogo pri političnem odločanju in s tem zagovarja načelo osebne izbire, ki je pravica vseh volivcev. Načrtujejo izboljšanje življenjskega standarda družin z nižjim dohodkom, izboljšanje zdravstvenega sistema. Zagovarjajo urejeno politiko do imigrantov, pomoč za politično preganjane. Ves čas pa poudarjajo potrebe in zmožnosti Avstrije. Podpirajo vključevanje Avstrije v oblikovanje evropskega varnostnega sistema in v mirovne enote. Poleg tega se zavzemajo za učinkovito javno upravo, večjo svobodo in manj birokracije. Blizu jim je koncept okoljevarstvene socialnotrgovinske ekonomije, zato se trudijo združiti majhna in srednje velika podjetja, da bi s tem ohranili okolje.

Stranka je članica Stranke krščanskih demokratov Evropske unije, Demokratov Evropske unije in Mednarodne zveze demokratov (www.austria.org/govern.htm, 27. 2. 2002).

⁶²Predhodnica OVP je Krščansko-socialna stranka (Hausmaninger, 2000: 44).

Prvih 25 let druge republike je OVP delovala kot starejši partner v veliki koaliciji in kot prva stranka, ki je vladala sama od leta 1966 do 1970. Med letoma 1970 in 1987 je bila glavna opozicijska stranka, od takrat do leta 1999 pa je vladala kot podrejen partner v koaliciji s SPO. Število njenih volivcev na državnih volitvah je zdrsnilo z 48,3 odstotka leta 1966 na 26,9 odstotka leta 1999. Upadanje strankarske volilne moči je deloma povzročilo zmanjšanje števila kmetov, malih trgovcev in katolikov, deloma pa je k temu pripomogel težak položaj stranke kot podrejenega partnerja v koaliciji. Na volitvah leta 1999 za avstrijski parlament je OVP zdrsnila na tretje mesto.

Ker je leta 2000 oblikovala desnoredinsko vlado skupaj s FPO⁶³, Svobodnjaško stranko Avstrije, upa, da bo obvladovala FPO in imela korist od kanclerjevega mesta (Hausmaninger, 2000: 44).

Svobodnjaška stranka Avstrije, FPO. Po letu 1945, ko se je pričela obnova Avstrije, so zavezniške sile dovolile konzervativcem in socialistom oblikovati stranke. Tako sta delovali Socialistična stranka in Ljudska stranka. Leta 1949 so ustanovili temelje za tretjo politično stranko, in sicer Združenje neodvisnih. Imeli so podporo liberalnih svobodnjakov, ljudi, ki niso bili zadovoljni z Ljudsko stranko in s socialisti.

Koalijski stranki, Ljudska stranka in socialni demokrati, sta ves čas ovirali delovanje neodvisnih. Združenje neodvisnih se je širilo in leta 1955 je bila ustanovljena Svobodnjaška stranka.

Od leta 1955 do 1966 je bila Svobodnjaška stranka edina opozicijska stranka in ko je koalicija razpadla, je Svobodnjaška stranka pridobila večjo vlogo (www.austria.org/govern.htm, 27. 2. 2002).

Med letoma 1983 in 1986 je FPO vstopila v vladno koalicijo s SPO, vendar je v tem obdobju njen volilni izid padel na 5 odstotkov. Leta 1985 je novi vodja Jorg Haider oblikoval stranko v nacionalistično gibanje na desni strani političnega spektra. Njegov volilni uspeh je bil spektakularen in se je leta 1999 na državni ravni povzpел na 26,9 odstotka glasov. Tako je močno posegel v tradicionalno volilno bazo tako SPO kot OVP. Danes ima FPO prvo mesto na Koroškem in drugo mesto na zvezni ravni ter v še dveh deželah: Dunaj in Predarlberško.

⁶³V poizkusih oblikovanja učinkovite vlade si je Ljudska stranka prizadeval vstopiti v še eno koalicijo s Socialdemokratsko stranko, vendar se ji to ni posrečilo, saj SPO ni mogla izvesti nikakršnih reform, ravno tako pa se ni hotela odreči finančnemu ministrstvu in ga dati OVP. SPO je politično bojkotirala FPO, medtem ko so vsaj nekateri deli OVP dopuščali komunikacijo z njimi. Tako se je OVP, kljub močnim nasprotovanjem vseh strani, odločila za sooblikovanje vlade s Haiderjevo Svobodnjaško stranko (Hausmaninger, 2000: 19).

Haider vodi populistično politiko, ki igra na strahove ljudi, še posebej z udarci proti Evropski uniji in tujcem. Maja 2000 je sicer odstopil z mesta predsednika stranke, vendar nadaljuje kritično populistično držo kot koroški deželni glavar (Hausmaninger, 2000: 45).

Liberalni forum je bil ustanovljen februarja 1993. Nekaj dni pred tem je bivša predsednica državnega zbora Heide Schmidt skupaj s štirimi drugimi člani parlamenta objavila svoj odhod iz Svobodnjaške stranke. Na ustanovni konferenci Liberalnega foruma je bila izvoljena za predsednico stranke. Takrat so izdali tudi manifest in sestavo stranke. Uspeh na parlamentarnih volitvah 1994. je malce pokvaril slabši izid na volitvah leta 1995. Medtem so bili predstavniki stranke izvoljeni v zakonodajne zbere Nižje Avstrije, Štajerske in Dunaja (www.austria.org/govern.htm, 27. 2. 2002). Na volitvah leta 1999 Liberalni forum ne dobi sedežev v parlamentu (Hausmaninger, 2000: 18).

Zelena alternativa je nastala leta 1986 iz različnih manjših zelenih strank, ki so vzniknile iz ljudskih pobud, civilnih skupin in protestnih gibanj (okoljevarstveniki, pacifisti, protijedrske skupine in podobni) iz sedemdesetih let. Ima majhno člansko jedro, vendar uživa veliko podporo najrazličnejših ljudi. Predstavlja se kot protidemokratska, socialno naklonjena protestna stranka, ki se zaveda tudi manjšin. Zeleni najbolj privlačijo mlade, izobražene prebivalce mest. Na splošnih volitvah leta 1999 so dobili 7,4 odstotka glasov, javnomnenjske ankete julija 2000 so jim pripisovale do 12 odstotkov (Hausmaninger, 2000: 46).

Kot stranka zagovarjajo načela, ki so temelj vseh zelenih strank: okoljevarstva, socialna načela, nenasilje in podobno. Poleg tega pa se zavzemajo tudi za dobro Avstrije (www.austria.org/govern.htm, 27. 2. 2002).

Komunistična stranka Avstrije, KPO, je bila članica prve vladajoče koalicije, ki so jo potrdile zavezniške okupacijske sile (od leta 1945 do 1947). Nato je prevzela vlogo radikalne opozicijske stranke, dobila 4,4 odstotka glasov in tri sedeže v parlamentu. Od leta 1959 nima sedeža v parlamentu. Danes je politično nepomembna in je leta 1999 dobila le 0,48 odstotka ljudskih glasov (Hausmaninger, 2000: 46).

Posebno se mi zdi potrebno omeniti razmerje parlamenta do političnih strank, ker so posamezne parlamentarne frakcije tesno povezane s svojimi političnimi strankami. Zaradi volilnega sistema s kandidatnimi strankarskimi listami so stranke, ki nastopajo na volitvah, identične s političnimi strankami: v volilnem boju konkurirajo stranke in njihovi kandidati med seboj in kandidirajo za sedeže v državnem zboru (Fischer, 1998: 105).

4.4.1. Financiranje političnih strank

Država je začela financirati politične stranke na začetku šestdesetih let in je doslej izdelala obsežni sistem te dejavnosti (Muller, 1992a; Sickinger/Nick, 1990; Sickinger, 1995). Prva oblika državnih dotacij so bili parlamentarni klubi leta 1963. Po sprejetju sklepa o prispevku za vzgojnopolitično dejavnost strank po letu 1973, se je 1975. z zakonom o političnih strankah uveljavilo državno financiranje strankarskih organizacij (Muller, 1998: 197).

Hkrati s splošno težnjo po vedno višjih prispevkih države za politične stranke pa se pojavijo politično pogojene variacije načina delitve in upravičenosti do teh sredstev: spremembe osnovnega zneska, ki je enak za vse stranke, ne glede na njihovo velikost, s štirih (od 1975 do 1979) na pet (od 1980 do 1981) in nato na 14 milijonov (od 1982 do 1986), nazadnje, od 1987. naprej, pa na tri milijone šilingov, so bile posledica spremembe razdelitvenega ključa za državno financiranje političnih strank. Delno pogojevanje dotacij z zahtevki s strani posamezne politične stranke, ki je bilo uvedeno 1990., naj bi preprečevalo kritike in uporabo teh sredstev s strani političnih strank (Muller, 1998: 198).

Financiranje političnih strank s strani države je vsekakor velikega, delno celo bistvenega pomena za proračun strank. Pred letom 1963, ko so se politične stranke financirale predvsem iz donacij posameznikov ali podjetij, so bile precej odvisne od donatorjev, saj so le-ti od strank v zameno za finančno pomoč pričakovali protiusluge. Ko pa je bilo uvedeno državno financiranje, so stranke postale precej neodvisne od svojih sponzorjev pa tudi članov. Tak način financiranja vodstvom strank olajšuje vodenje politike, usmerjene na volivce (Muller, 1998: 198).

4.5. DRŽAVNI ZBOR ZVEZNE REPUBLIKE AVSTRIJE

V strukturi zveznih držav zakonodajna oblast po navadi sestoji iz dveh domov parlamenta, od katerih eden predstavlja sestavne dele ali države članice zveze. Avstrijska ustava pa raje kot o dveh domovih parlamenta govori o dveh različnih predstavniških telesih (24. člen ustave: "Zakonodajno oblast zveze uresničuje državni zbor skupaj z zveznim svetom.") (Hausmaninger, 2000: 49). To ustavno določilo potrjuje prvo zastavljeno raziskovalno hipotezo.

Državni zbor deluje kot osrednji organ odločanja avstrijske parlamentarne demokracije. Sestavlja ga 183 poslancev, ki jih izvoli ljudstvo za obdobje štirih let na temelju enake, neposredne, tajne in osebne volilne pravice. Kot rezultat volitev oktobra 1999 so v parlamentu zastopane štiri stranke. Njihova moč je naslednja:

Socialdemokratska stranka, SPO: 65 sedežev, 33,2 odstotka glasov (1990: 80 sedežev, 1994: 65, 1995: 71);

Svobodnjaška stranka, FPO: 52 sedežev, 26,9 odstotka glasov (1990: 33, 1994: 42, 1995: 42);

Ljudska stranka, OVP: 52 sedežev, 26,9 odstotka glasov (1990: 69, 1994: 52, 1995: 52);

Zelena alternativa: 14 sedežev, 7,4 odstotka glasov (1990: 10, 1994: 13, 1995: 9) (Hausmaninger, 2000: 49).

Med svojimi člani državni zbor izvoli predsednika, nazadnje je bil to Heinz Fischer iz SPO, drugega in tretjega predsednika. Skupaj s strankarskimi funkcionarji trije predsedniki oblikujejo usmerjevalni odbor, da organizira delo parlamenta. Če zvezni predsednik⁶⁴ ne bi

⁶⁴Avstrijski predsednik je šef države, ni pa tudi šef izvršilne oblasti. To funkcijo ima zvezni kancler, ki je na čelu vlade. Predsednika države voli ljudstvo neposredno in ne sme biti mlajši od 35 let. Njegova mandatna doba je šest let in je lahko ponovno izvoljen za še en mandat. Da je predsednik izvoljen, potrebuje več kot polovico vseh veljavnih glasov (sistem absolutne večine, op. p.). Če je potrebno, se dva volilna kandidata pomerita v drugem

mogel opravljati svoje funkcije več kot dvajset dni, jo skupaj opravljajo trije predsedniki državnega zbora (Hausmaninger, 2000: 50).

Najpozneje v roku 30 dni po volitvah je treba sklicati na novo izvoljeni državni zbor na njegovo konstitutivno sejo, da poslanci zaprisežejo in izvolijo predsedstvo, redarje in zapisnikarje državnega zbora. Pred konstitutivno sejo državnega zbora se redno konstituirajo parlamentarni klubi⁶⁵ (Fischer, 1998: 92).

Glavne dejavnosti državnega zbora so: zakonodaja, sodelovanje pri administraciji in nadzor administracije (Hausmaninger, 2000: 50).

Državni zbor uzakoni med 100 in 140 odredb letno. Zakon se lahko sprejme na naslednje načine:

- kot pobuda najmanj petih članov državnega zbora, kar pomeni potrditev druge hipoteze raziskovanja,
- kot predlog zvezne vlade (vladni osnutek),
- kot predlog zveznega sveta,
- kot ljudska zahteva, ki jo podpiše najmanj 100.000 volivcev.

V vsakdanji politični praksi so dejansko pomembni le vladni osnutki in poslanske pobude. Prvi pomenijo 65–70 odstotkov vseh zakonodajnih osnutkov in jih po navadi pripravijo ministrstva. Vladne stranke pa občasno uporabijo poslansko pobudo, da bi skrajšale zakonodajni proces, tako da izključijo postopek pregledovanja (Hausmaninger, 2000: 50).

V tako imenovanem prvem branju se zakonski osnutki predložijo ustreznemu odboru. Ta po posvetovanju predloži osnutek za drugo branje (plenarna diskusija). Tretje branje samo popravi bolj ali manj formalne podrobnosti. Zakon se lahko sprejme, če je navzoča najmanj ena tretjina poslancev in je več kot polovica oddanih glasov za (Hausmaninger, 2000: 50).

Zakonodajni osnutki, ki jih sprejme državni zbor, morajo biti predloženi zveznemu svetu.

krogu volitev, ki poteka 35 dni po prvem krogu. Pristojnosti predsednika republike: imenuje in razreši zveznega kanclerja, razreši lahko celotno zvezno vlado, zagotavlja, da so zvezni zakoni sprejeti v skladu s pravili ustave, je vrhovni poveljnik oboroženih sil (Hausmaninger, 2000: 56).

⁶⁵Poslanci, ki pripadajo isti stranki, imajo po 7. členu volilnega zakona pravico, da se združijo v parlamentarne klube. Ti klubi so pravi nosilci oblikovanja volje v državnem zboru, kajti v njih se opravijo vnaprejšnje razprave

Sodelovanje pri administraciji pomeni, da ima državni zbor, poleg različnih neformalnih načinov izrabljanja svojega vpliva in pritiska na zvezno vlado⁶⁶, še naslednje formalne pravice sodelovanja:

- parlamentarni sklep, ki daje vladi politične, zakonsko nezavezujoče nasvete,
- pravica sprejemanja proračuna (poleg tega mora finančni minister predložiti državnemu zboru trimesečna poročila),
- udeležba pri sklepanju mednarodnih pogodb,
- sodelovanje glavnega odbora pri sprejemanju nekaterih vladnih uredb (na primer določanje cen poštnih storitev),
- druge posvetovalne dejavnosti, vključno z razpravo o bistvenih političnih vprašanjih v svetu za obrambo, svetu za zunanjo politiko in svetu za probleme evropske integracije,
- predlaganje treh članov in dveh nadomestnih članov ustavnega sodišča, ki jih imenuje zvezni predsednik (Hausmaninger, 2000: 51).

Kot tretjo nalogo sem omenila nadzor administracije. Ukrepe za nadzor izvršilne oblasti uporablja pretežno opozicija. Vključuje glasovanje o nezaupnici vladi, rok interpelacije, preiskovalne komisije, pregledovanje poročil računskega sodišča in ljudskega odvetništva in razprave o proračunu ter letnem finančnem poročilu. Najpomembnejši način je predložitev pisnih vprašanj posameznih poslancev članom vlade. Ta inštrument vedno bolj uporablja opozicija, da v obliki vprašanj predstavi lastna stališča in poskuša javno zavesti vlado zaradi velike medijske pokritosti (Hausmaninger, 2000: 51).

in sprejemajo vnaprejšnje odločitve o vseh parlamentarnih temah, in to glede zakonodaje kot tudi kontrole in drugih parlamentarnih pobud (Fischer, 1998: 92).

⁶⁶Z izjemo zadev, ki so v pristojnosti zveznega predsednika (glej opombo 77), je vodenje zvezne administracije poverjeno zveznemu kanclerju, podkanclerju in drugim zveznim ministrom. Skupaj tvorijo Zvezno vlado, ki ji predseduje zvezni kancler. Pristojnosti zvezne vlade: predlaga zakonske osnutke in poroča državnemu zboru, daje predloge zveznemu predsedniku, izrazi zadržke in ugovore glede deželnih zakonskih uredb, pošilja peticije ustavnemu sodišču, volitve in aktivnosti, povezane z njimi, sklicuje seje parlamenta in sprejema izredne predpise (Hausmaninger, 2000: 62).

Volilni rezultati strank na volitvah v državni zbor v letih 1986–1999:

	Stranka	% glasov	Sedeži	Vlada
1986	SPO	43.13	80	Velika koalicija SPO in OVP
	OVP	41.29	77	
	FPO	9.73	18	
	Zeleni	4.82	8	
1990	SPO	42.79	80	Velika koalicija SPO in OVP
	OVP	32.06	60	
	FPO	16.64	33	
	Zeleni	4.78	10	
1994	SPO	34.92	65	Velika koalicija OVP
	OVP	27.67	52	
	FPO	22.50	42	
	Zeleni	7.31	13	
	LF	5.97	11	
1995	SPO	38.06	71	Velika koalicija SPO in OVP
	OVP	28.29	53	
	FPO	21.89	40	
	LF	5.51	10	
	Zeleni	4.81	9	
1999	SPO	33.15	65	Koalicija OVP in FPO
	OVP	26.91	52	
	FPO	26.91	52	
	Zeleni	7.40	14	
	LF	3.65	0	

Legenda:

SPO = Socialdemokratska stranka Avstrije (Sozialdemokratische Partei Osterreichs)

OVP = Ljudska stranka Avstrije (Osterreichische Volkspartei)

FPO = Stranka svobodnjakov Avstrije (Freiheitliche Partei Osterreichs)

LF = Liberalni forum (Liberal Forum)

Vir: www.austria.org/govern.htm, 27. 2. 2002

4.6. ZVEZNI SVET ZVEZNE REPUBLIKE AVSTRIJE

V zgodovini avstrijskega parlamentarizma tradicionalno obstaja sistem dveh domov, pri čemer zvezni svet, ki ga dostikrat označujejo tudi kot dom dežel, v zakonodaji predstavlja zvezne dežele in v njih zastopane politične grupacije (Fischer, 1998: 106).

Članov zveznega sveta v nasprotju s člani državnega zbora ne volijo volivci neposredno, temveč jih delegirajo deželni zbori, pri čemer ustava predpisuje, da dežela z največjim številom državljanov pošlje 12 članov v zvezni svet, vsaka druga dežela pa delegira tisto število članov, ki ustreza razmerju njenih državljanov do števila državljanov dežele z največjim številom državljanov. Pri tem ima vsaka dežela pravico do vsaj treh zastopnikov v zveznem svetu. Po rezultatih zadnjega popisa prebivalstva, zvezni svet sestoji iz 64 članov⁶⁷ (Fischer, 1998: 106).

Naloga zveznega sveta je, da v zakonodajnem procesu zveze predstavlja deželne interese. Število njegovih članov se na novo določi po vsakem splošnem ljudskem štetju. Politična sestava zveznega sveta se spreminja z vsakimi deželnimi volitvami⁶⁸ (Hausmaninger, 2000: 52).

Najpomembnejša funkcija zveznega sveta je njegova udeležba v zakonodajnem procesu zveze, kjer deluje v interesu devetih dežel članic. Vendar nikakor ni enakovreden ali učinkovit partner državnemu zboru.

Praviloma ima zvezni svet na razpolago tri postopke delovanja, potem ko prejme zakonski osnutek, ki ga je sprejel državni zbor:

⁶⁷Spodnja Avstrija 12, Dunaj in Gornja Avstrija 11, Štajerska 10, Tirolska in Koroška po 5, Salzburg 4 ter Predarlberško in Gradiščanska po 3 mandatarje v zveznem svetu (Dachs, Gerlich, Gottweis, Horner, Kramer, Lauber, Muller, Talos: Politični sistem Avstrije, 1998).

⁶⁸Julija 2000 je OVP imela 27, SPO 22 in FPO 15 sedežev (Hausmaninger, 2000: 52).

- izrecno se odloči, da mu ne nasprotuje,
- ne stori ničesar in preprosto pusti, da se izteče osemtedenski rok, ki mu je dan na razpolago za reagiranje,
- da utemeljen ugovor, ki ima značaj ne preveč močnega odložilnega veta (Hausmaninger, 2000: 52).

Če zvezni svet ne predloži ugovora ali pa njegov odložilni veto državni zbor ovrže, zvezni kancler predloži zakon zveznemu predsedniku. Predsednik s podpisom potrди, da je bil zakon sprejet v skladu s pravilnim ustavnim postopkom. Zakon potem objavi zvezni kancler v zveznem uradnem listu (Hausmaninger, 2000: 53).

Čeprav ima zvezni svet številne pravice sodelovanja (vključno s pravico imenovanja članov ustavnega sodišča) in nadzorne funkcije, je večina njegovih pravic šibka, ker svet ne razpolaga z nobenimi sankcijami (na primer glasovanje o nezaupnici).

Šibak obstoj zveznega sveta v praksi lahko razložimo z dejstvom, da so dežele našle druge, bolj učinkovite načine za zaščito svojih interesov in ohranjanje svojega vpliva, na primer neformalno prek centralnih strankarskih sekretariatov in bolj formalno prek deželnih uradov za sodelovanje (Hausmaninger, 2000: 53).

5. PRIMERJAVA

Zdaj ko sem obdelala posamezne politične sisteme oziroma politične stranke obeh držav, se bom podrobneje osredotočila na njihove podobnosti oziroma razlike.

Kot sem omenila že v uvodu, sta Slovenija in Avstrija demokratični republiki, parlamentarni demokraciji z dvodomnima parlamentoma ter proporcionalnima volilnima sistemoma za volitve v državna zbora. V obeh državah je oblast razdeljena na tri veje: zakonodajno, izvršilno in sodno. Obe državi imata pisano, trdo ustavo.

Po Sartoriju je v obeh obravnavanih državah prisoten zmerni pluralizem. To je sistem, v katerem ne nastopa več kot pet, šest strank. Med strankami ni velike ideološke razdalje, mogočih je več koalicij, tekmovalnost ni izrazita. Sistem je centripetalen, težnja po konsenzu je izražena (Sartori, 1976: 131).

Glede na Sartorijevo klasifikacijo zmerne pluralizma bi sicer lahko ugotovili določena odstopanja od pravil, vendar sta oba sistema dejansko še najbolj podobna opisanemu. Predvsem Slovenija mogoče odstopa s številom političnih. Odstopanja so tudi v točki, ki govori, da med strankami ni izrazite tekmovalnosti, kar je v raziskovanih državah težko trditi, res pa je, da se med njimi kljub tekmovalnosti prepletajo koalicijske vezi.

Po Sartoriju (Sartori, 1976: 193) Slovenija od leta 1989 do 1990 spada v atomizirani večstrankarski sistem, ki predstavlja neko fazo v razvoju, ko v areni za oblast tekmuje ogromno organizacij. Takrat je v Sloveniji obstajalo kar 120 političnih strank.

Glede na "usmerjenost" vlade od leta 2000 dalje težko govorimo o podobnosti med Slovenijo in Avstrijo. V Sloveniji je vlada še vedno, z Liberalno demokracijo Slovenije na čelu,

levosredinska, medtem ko je v Avstriji od februarja 2000 desnosredinska. Takrat sta namreč Ljudska in Svobodnjaška stranka skupaj oblikovali vlado.

Če pogledamo postopno po državah, ki sem ju raziskovala v svojem diplomskem delu, lahko ravno tako potegnemo smernice, ki govorijo o njihovi podobnosti oziroma različnosti.

Slovenija je bila dolgo pod jugoslovansko nadvlado, kar je pomenilo nezmožnost samostojnega strankarskega in demokratičnega razvoja. Šele po plebiscitu⁶⁹ leta 1990 in sledeči osamosvojitvi se v Sloveniji prične obdobje parlamentarne demokracije in večstrankarstva. V Sloveniji se predstavniki političnih strank volijo v predstavniški dom po proporcionalnem volilnem sistemu, ki vsebuje elemente večinskega sistema. Proporcionalno načelo pomeni, da stranke dobijo toliko mandatov, kolikor je velik njihov delež glasov na volitvah. V večinskem sistemu pa so volivci razdeljeni na 88 volilnih okrajev, v katerih glasujejo za posamezne kandidate.

Volilni prag za vstop strank v parlament je bil do leta 2000 3-odstotni, od takrat dalje je 4-odstotni.

V Sloveniji so stranke prisotne od konca 19. stoletja. Po drugi svetovni vojni so bile prepovedane, nadomestile so jih družbenopolitične organizacije, z Zvezo komunistov na čelu. Proti strankarskemu sistemu je Edvard Kardelj razvil sistem samoupravne demokracije, katere temeljni cilj je izražanje interesov.

Stranke se v Sloveniji ponovno pojavijo šele 1989. kot zveze znotraj frontne organizacije Socialistične zveze delovnega ljudstva. Prve stranke so se lahko organizirale po dopolnjenem zakonu o društvih.

Financiranje strank poteka predvsem iz državnega proračuna, ki predstavlja kar 60 odstotkov vsega financiranja. Ostalo gre iz članarin, prispevkov zasebnikov, prihodkov od premoženja. Stranke morajo za vsako koledarsko leto državnemu zboru oddati finančno poročilo.

Do leta 1990 je bila v Sloveniji trozborovska skupščina, ki so jo sestavljali zbor združenega dela, zbor občin in družbenopolitični zbor.

⁶⁹Na plebiscitu 23. decembra 1990 je ogromna večina državljanov in državljanek Republike Slovenije glasovala za neodvisno in samostojno državo. Za to se je opredelilo 88,5 odstotka vseh glasovalnih upravičencev, medtem ko so le 4 odstotki tistih, ki so se plebiscitu udeležili, glasovali proti osamosvojitvi Slovenije. Februarja 1991 je skupščina Republike Slovenije sprejela resolucijo o predlogu za sporazumno združitve s Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, 25. junija pa je sprejela temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. 23. decembra 1991 je Republika Slovenija sprejela novo ustavo (Ribičič, 1996: 75, 76).

Državni zbor republike Slovenije je predstavniško telo, nosilec zakonodajne oblasti. Šteje 90 članov, državni svet kot drugi dom parlamenta pa 40 članov. Predstavniki so v državni zbor voljeni neposredno za dobo štirih let, predstavniki državnega sveta pa posredno prek elektorjev za dobo petih let.

Od leta 1990 do danes je na oblasti Liberalna demokracija Slovenije, LDS, ki je v vsem tem obdobju oblast izgubila le leta 2000, pa še to le za nekaj mesecev. Takrat je oblast prevzela SLS+SKD, Slovenska ljudska stranka.

Leta 1990 je bilo v parlament izvoljenih devet, leta 1992 osem, leta 1996 sedem ter leta 2000, kljub dvigu volilnega praga, osem političnih strank.

Avstrija si je vse od konca druge svetovne vojne prizadevala za krepitev demokratičnih temeljev republike. Možnosti parlamenta so bile omejene. Opozicija je bila prešibka. Od leta 1966 do 1970 je samostojno vladala OVP, Ljudska stranka. Takrat ji nasproti stopi opozicija: Socialdemokratska stranka, SPO, in Stranka svobodnjakov, FPO.

V naslednjem obdobju od 1971 do 1983 samostojno vlada Socialdemokratska stranka z relativno močno opozicijo.

Pozneje obe doslej vladajoči stranki združeno vladata v obdobju 1986–90. V tem času v parlament vstopi še stranka Zeleni, kasneje pa še Liberalni forum. Parlament je dvodomen. Državni zbor šteje 183 neposredno izvoljenih predstavnikov, zvezni svet pa 64 posredno izvojenih članov. Volilni prag je 4-odstoten.

Zakon o političnih strankah je bil sprejet leta 1975 in ne postavlja nobenih omejitev političnim strankam. Edina omejitev je prepoved ponovnega nacionalističnega delovanja.

Začetek financiranja političnih strank v Avstriji sega v leto 1960. Leta 1975 je bilo z zakonom o političnih strankah financiranje preurejeno. Veliko večino denarja stranke dobijo iz državnega proračuna.

Leta 1986 so v parlament prišle štiri politične stranke, 1990. ravno tako štiri, 1994. pet, ravno tako leta 1995 ter leta 1999 štiri.

Ob pogledu na raziskane podatke o obeh državah lahko govorimo o določenih podobnostih. Tudi glede sodelovanja političnih strank pri zakonodajni oblasti zasledimo podobne smernice. Namreč, politične stranke, ki so v državni zbor izvoljene po proporcionalnem načelu, s 4-

odstotnim volilnim pragom, vstopajo v koalicije, sestavljajo vlado in oblikujejo zakonodajo. Ta postopek poteka tako v Sloveniji kot tudi v Avstriji.

Tudi sodelovanje državnega zbora in državnega sveta v Sloveniji ter državnega zbora in zveznega sveta v Avstriji je podobno. V obeh državah ima državni svet oziroma zvezni svet pravico do odločilnega veta na izglasovane zakone državnega zbora.

Delovanje političnih strank in njihovo financiranje je v obeh državah urejeno z zakoni in tudi z ustavo. V obeh državah je temeljno finančno sredstvo političnih strank državni proračun.

V avstrijskem državnem zboru so trenutno zastopane štiri politične stranke. V Sloveniji pa je zdaj v državnem zboru osem političnih strank, kljub temu da imata državi enako visok prag za vstop v državni zbor.

Najbolj očitne razlike so v organiziranosti države. Avstrija se je leta 1993 razdelila na več okrožij z namenom vzpostavitve večjega stika med volivci in poslanci (Hausmaninger, 2000: 47). Organizirana je bila v eno zvezno, devet deželnih in 43 regionalnih volilnih okrožij. Na vsaki stopnji, državni, deželni in regionalni, posebej poteka volilni postopek. V avstrijskem državnem zboru je 183 poslancev.

Slovenija je razdeljena na osem volilnih enot. V vsaki volilni enoti se izvoli 11 poslancev. Poleg tega se izvolita še en poslanec madžarske in en italijanske manjšine. Tako je v slovenskem državnem zboru 90 poslancev.

Politične stranke so torej v obeh državah pomemben posredovalec med državljani in oblastjo. Volivcem, v zameno za prejete glasove, pomagajo sooblikovati politike in zakone, čeprav se mnogokrat zgodi, da prihaja do odločitev, ki so v popolnem nasprotju z voljo državljanov. Takrat lahko pride do padca podpore ali celo do sporov med političnimi strankami. Predvsem je problem, če se sprejo stranke, ki sestavljajo koalicijo, saj se le-ta lahko poruši, kar pomeni novo ravnotežje sil v državnem zboru, nov spekter volivcev, ki so v ospredju, in nove politike.

Prav zaradi različnih pogledov političnih strank na posamezna področja velikokrat prihaja do manjših ali večjih prerekanj in odstopanj ter sprememb koalicij in naknadnih volitev. Vse to pa pomeni tudi nezadovoljstvo državljanov, ki se čutijo nemočni pri sooblikovanju razmer v državi.

Razlika med političnim sistemom Avstrije in Slovenije ter drugimi državami je brez dvoma povezana z razlikami med ustavnimi sistemi v teh državah.

Vendar pojem političnega sistema daleč presega ustavo države: k političnemu sistemu spadajo tudi politično pomembna zgodovinska dediščina, ekonomske danosti, strankarski sistem, vloga sindikatov in interesnih zastopstev, vloga medijev, položaj manjšin, struktura dežel in občin, vpliv cerkve in verskih skupnosti, politična kultura in še kaj. Vsi naštetni elementi so edinstveni za vsako državo posebej, torej je jasno, da med njimi prihaja do razlik.

6. REZULTATI

H1: Izbrani državi sta demokratični republiki z večstrankarskim sistemom ter dvodomnim parlamentom.

H2: Politične stranke so pomemben oblikovalec zakonodaje v Republiki Sloveniji in Zvezni republiki Avstriji.

Če zdaj pogledam pravilnost zastavljenih hipotez, lahko ugotovim, da bolj ali manj popolnoma držita. Prva hipoteza je pravilna, saj sta obe državi, Slovenija in Avstrija demokratični republiki z večstrankarskim sistemom. Drži tudi trditev, da imata obe dvodomni parlament, Slovenija državni zbor in državni svet, Avstrija pa državni zbor in zvezni svet.

Tudi drugo hipotezo lahko potrdim, saj so politične stranke v Sloveniji in Avstriji pomembne oblikovalke zakonodaje. V državnem zboru po večfaznem postopku, v treh branjih, sprejemajo zakone. V Sloveniji je zakon sprejet, če je večina glasov, oddanih za, večje od števila glasov, oddanih proti, torej po sistemu absolutne večine. V Avstriji je zakon ravno tako sprejet po sistemu absolutne večine, in sicer, če je navzoča najmanj ena tretjina poslancev in je več kot polovica oddanih glasov za.

SKLEP

V diplomskem delu sem raziskovala dve demokratični parlamentarni državi: Slovenijo in Avstrijo. Avstrija je starejša država glede samostojne poti, saj je Slovenija samostojna od leta 1991, pred tem je bila vedno v podrejenem položaju večjih držav. Avstrija je vse od leta 1945, ko se je osvobodila izpod jarma Nemčije, samostojna država.

Ob pregledu strankarske arene obeh držav, v zadnjem času naletimo na bistvena odstopanja. Mogoče je najbolj opazna razlika v orientiranosti oziroma programih političnih strank v posameznih parlamentih držav. V Sloveniji na primer izstopa Liberalna demokracija Slovenije, ki ves čas samostojnosti ohranja oblast. Od osamosvojitve je oblast izgubila le za nekaj mesecev. V Avstriji pa sta se od volitev leta 1986 na oblasti ves čas pojavljali Ljudska stranka in Socialdemokratska stranka. Tako je bilo vse do leta 2000, ko je Ljudska stranka, po porazu socialdemokratov, vstopila v koalicijo s svobodnjaki.

Tako je v Avstriji zelo očiten prehod orientiranosti od levosredinske k desnosredinski, saj je svobodnjaška stranka precej desno orientirana, predvsem glede pogleda na tujce in manjšine v Avstriji.

Tudi po številu strank v parlamentu se obravnavani državi ne razlikujeta bistveno. Še najbolj izstopa Slovenija, ki je kljub dvigu volilnega praga na volitvah leta 2000 na 4 odstotke, v parlament dobila osem političnih strank. Avstrija ima od zadnjih volitev leta 1999 v parlamentu štiri politične stranke.

Tako ob koncu svojega diplomskega dela lahko ugotovim, da sta Slovenija in Avstrija kljub zelo različnemu zgodovinskemu razvoju z leti razvili precej podoben politični sistem, ki pa v vsaki državi malenkostno odstopa. Ta odstopanja so pogoj za to, da se državi na svoji demokratični poti razvijata, tako kot se, in da jima politični sistem lahko omogoča dobro in

kakovostno delovanje ter pristen stik državljanov in oblastnikov, kar je temeljni pogoj za demokratičnost in pravnost Republike Slovenije in Zvezne republike Avstrije.

VIRI IN LITERATURA

- Alexander, E. Herbert (1989): *Money and Politics: Rethinking a Conceptual Framework*. V: Herbert E. Alexander (ur.): *Comparative Political Finance in the 1980s*, Cambridge University Press.
- Blondel, Jean (1978): *Political Parties: A Genuine case for Discontent*, Wildwood House, London.
- Dachs, Herbert; Gerlich, Peter; Gottweis, Herbert; Horner, Franz; Kramer, Helmut; Lauber, Volkmar; Muller, Wolfgang; Talos, Emmerich; Dunaj (1997): *Politični sistem Avstrije*, Zbirka ADT – Aktualne družbene teme, Ljubljana, 1998.
- Državni svet Republike Slovenije: Poročilo o delu Državnega sveta Republike Slovenije po prvem letu delovanja od 17. decembra 1997 do 31. decembra 1998.
- Duverger, Maurice (1990): *Caucus and Branch, Cadre Parties and Mass Parties*. V: Peter Mair (ur.): *The West European Party System*, Oxford University Press.
- Duverger, Maurice (1986): *Duverger's law: Forty years later: Electoral laws and their political consequences*, Athon Press, New York.
- Duverger, Maurice (1951, 1967): *Political Parties (Their organizations and Activity in the Modern State)*, Methnen & Co. Ltd. New Felter Lane.
- Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede (2000): *Volitve 2000*, Urednica: Danica Fink-Hafner.
- Grad, Franc in Kaučič, Igor in Ribičič, Ciril in Kristan, Ivan (1996): *Državna ureditev Slovenije*, Druga spremenjena in dopolnjena izdaja, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
- Hague, Harrop (1992): *Comparative Government and Politics*. Macmillan, Hampshire.
- Hausmaninger, Herbert (2000): *The Austrian Legal System*, Second edition, Manz, Kluwer Law International. Prevod: Dora Tomaduz, Alenka Gvardjančič, Ljubljana, Cankarjeva založba, 2002, Zbirka Pravo & Politika.

- Katz, S. Richard in Mair, Peter (1993): The Evolution of Party Organizations in Europe: The Three Faces of Party Organization. *The American Review of Politics*.
- Krašovec, Alenka (2000): *Moč v političnih strankah*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Lane Jan-Erik; Ersson, Svante (1999): *Politics and Society in Western Europe*, 4th edition. London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana, 1988.
- Leksikon Cankarjeve založbe: *Družboslovje*, Ljubljana, 1988.
- Lukšič, Igor (2001): *Politični sistem Republike Slovenije, Očrt, Znanstveno in publicistično središče Ljubljana*.
- March, G. James in Olsen, P. Johan (1989): *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. The Free Press, New York, London.
- Mendilow, Jonathan (1992): *Public Party Funding and Party Transformation in Multiparty Systems*. *Comparative Political Studies*.
- Panebianco, Angelo (1988): *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge University Press.
- Sartori, Giovanni (1976): *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge University Press.
- Sassoon, Donald (1997): *Contemporary Italy, Economy, Society and Politics since 1945*, 2nd edition.
- The Austrian Federal Constitution (1975)*. Prevod : Kessler, 1983.
- Uradni list Republike Slovenije (2000): *Poslovnik Državnega zbora Republike Slovenije z razlagami*.
- Uradni list Republike Slovenije (2001): *Ustava Republike Slovenije*, 23. december 1991.
- Uradni list Republike Slovenije (1994): *Zakon o političnih strankah*.
- van Biezen, Ingrid (1998): *The Relationship Between the Party in Public Office and the Extra-Parliamentary Party in New Democracies*. European Consortium for Political Research Joint Sessions, Warwick.
- www.austria.org/govern.htm, 27. 2. 2002
- www.cvi.si/volitve/sistem.html, 7. 10. 2002
- Zakon o političnih strankah (Avstrija, 1975)*.

